

DE 5 STRAFUITVOERINGSDOELEN: THEORIE VERSUS PRAKTIJK (KWALITATIEF ONDERZOEK NAAR DETENTIE IN VLAANDEREN)

Masterproef neergelegd tot het behalen van
de graad van Master in de Criminologische Wetenschappen
door (01606893) (Termote Elieze)

Academiejaar 2019-2020

Aantal woorden : 13991

Promotor :
(prof. dr. Vander Beken Tom)

Commissaris :
(Audenaert Nele)

Abstract

Imprisonment causes harm to prisoners. More consideration should therefore be given to the implementation of this penalty. The purpose of this thesis is to gain knowledge about the achievement of ‘punishment implementation goals’ in detention: (1) limitation of harm in detention, (2) remediation, (3) reintegration, (4) rehabilitation and (5) protection of society. For this purpose, the central question is ‘how punishment implementation goals have their effect in detention’. By conducting semi-structured interviews with prison directors and experts, the following results were obtained.

The content of the punishment implementation goals depends on the differences between and within detention systems (cf. closed and open departments in closed prisons and open detention systems). For some goals we see a better implementation in the open departments than in the closed departments. In addition, it appears that open detention systems gain more achievements than closed systems. Next to a varying used mindset and general context, this is also largely due to some strengths and weaknesses of both systems. Because of these weaknesses, sentencing goals cannot be complied to the letter of the law. Nevertheless, they are considered to be a leading element. The spirit of the law is therefore respected.

Hence, the main recommendation to improve punishment implementation goals is to increase the degree of differentiation. Such differentiation can be achieved by improving risk management, imposing a maximum capacity in closed systems, introducing punishment starting in open detention and focusing on alternative sanctions.

Key words:

- imprisonment, punishment implementation goals, closed detention, open detention systems

Woord vooraf

Deze masterproef werd geschreven vanuit mijn grote interesse voor de strafuitvoering en specifiek voor het gevangeniswezen. Mijn stage bij de Commissie van Toezicht en vrijwilligerswerk bij Traliepost zijn de aanzet geweest voor dit onderzoek. Door de confrontatie met de praktijk van de vrijheidsberovende straf, groeide mijn belangstelling nog meer. Met behulp van mijn promotor, prof. dr. Tom Vander Beken, kwam ik tot dit onderwerp dat ik met veel gedrevenheid heb gevoerd.

Het eigenlijke onderzoek kwam tot stand tijdens de coronacrisis. Ik wil hier dan ook even de tijd nemen om te stellen dat het ontnemen van vrijheden een enorme impact heeft op mensen. Wij, of toch alleszins ik, hebben het in deze tijden enorm moeilijk om het leven in te vullen zonder sociale contacten, affectie, structuur, ruimte voor ontspanning en dan vooral zonder al onze vrijheden van komen en gaan. Het is dus het uitgelezen moment om deze ervaring door te trekken naar het gevangeniswezen waar dit ook het geval is. Gedetineerden ervaren dit elke dag, waardoor het volgens mij enorm belangrijk is om goed na te denken over de strafuitvoering waar we als samenleving de verantwoordelijkheid voor dragen.

Deze periode en de eraan gekoppelde manier van werken, maakte het er niet makkelijker op. Bijgevolg wil ik dan ook enkele belangrijke personen bedanken voor hun onvoorwaardelijke steun: mijn ouders, zussen en vriend Jef. Daarnaast wil ik graag Niels, Heiko, Lisa en Alana bedanken voor hun kritische naleeswerk.

In het bijzonder wil ik prof. dr. Tom Vander Beken bedanken om mij te begeleiden binnen zijn expertisegebied: de strafrechtsbedeling en de rol van detentie hierin. Hij was steeds bereid om mij te ondersteunen, zeer nuttige feedback te geven en een kritische en waardevolle blik te werpen op mijn masterproef.

Hartelijk bedankt voor alles.

Inhoudsopgave

Abstract	I
Woord vooraf	II
Inhoudsopgave	III
Lijst van gebruikte afkortingen	VII
1. Inleiding	1
1.1 Zingeving van detentie	1
1.2 Onderzoek naar strafuitvoeringsdoelen.....	3
1.3 Theoretisch kader: begripsbepaling.....	4
1.3.1 Beperken van detentieschade	5
1.3.2 Herstel	6
1.3.3 Re-integratie.....	6
1.3.4 Rehabilitatie	7
1.3.5 Beschermen van de maatschappij	7
2. Onderzoeksvragen.....	9
2.1 Hoe wordt aan de vijf strafuitvoeringsdoelen praktisch invulling gegeven?	9
2.2 Is de verwezenlijking van de doelen afhankelijk van het detentiesysteem?	9
2.3 Worden strafuitvoeringsdoelen centraal gesteld in het detentiebeleid?	9
2.4 Zijn er verbeteringen mogelijk opdat strafuitvoeringsdoelen georganiseerd kunnen worden in detentie?	10
3. Onderzoeksmethode.....	11
3.1 Casestudie naar strafuitvoeringsdoelen	11
3.2 Kennis- en databronnen.....	12
3.3 Sterktes van het onderzoek.....	14
3.4 Anonimiteit respondenten	14
4. Resultaten: theorie versus praktijk.....	15
4.1 Invulling schadebeperking	15

4.1.1	GG: gesloten afdeling	15
4.1.2	GG: open afdeling.....	16
4.1.3	Open detentie	17
4.2	Invulling herstel: herstel aan de slachtoffers.....	17
4.2.1	GG: gesloten en open afdelingen.....	17
4.2.2	Open detentie	18
4.3	Invulling herstel: zelfherstel.....	18
4.3.1	GG: gesloten afdeling	19
4.3.2	GG: open afdeling.....	19
4.3.3	Open detentie	19
4.4	Invulling re-integratie.....	21
4.4.1	GG: gesloten en open afdelingen.....	21
4.4.2	Open detentie	22
4.5	Invulling rehabilitatie	23
4.5.1	GG: gesloten afdeling	24
4.5.2	GG: open afdeling.....	25
4.5.3	Open detentie	25
4.6	Invulling bescherming van de maatschappij: dynamische veiligheid.....	26
4.6.1	GG: gesloten en open afdelingen.....	26
4.6.2	Open detentie	27
4.7	Invulling bescherming van de maatschappij: statische veiligheid	28
4.7.1	GG: gesloten en open afdelingen.....	28
4.7.2	Open detentie	28
4.8	Invulling bescherming van de maatschappij: recidive voorkomen.....	29
4.8.1	GG: gesloten en open afdelingen.....	30
4.8.2	Open detentie	30
4.9	Zwaktes van detentiesystemen	30

4.9.1	GG: gesloten en open afdelingen.....	30
4.9.2	Open detentie	31
4.10	Sterktes van detentiesystemen.....	31
4.10.1	GG: gesloten en open afdelingen.....	31
4.10.2	Open detentie	32
4.11	Belangrijkheid doelen	32
4.11.1	GG: gesloten en open afdelingen.....	33
4.11.2	Open detentie	33
4.12	Toekomst van detentie: een en-en-verhaal.....	33
4.12.1	Startpunt: open detentie	34
4.12.2	Startpunt: gesloten detentie.....	35
5.	Discussie	37
6.	Besluit	38
6.1	Praktische invulling naargelang het detentiesysteem.....	38
6.2	Doelen naar de geest, maar niet naar de letter.....	39
6.3	Aanbevelingen.....	40
	Referenties.....	41
A.	Wetenschappelijke bronnen.....	41
A.1	Bijdragen in verzamelwerken en monografieën	41
A.2	Bijdragen in wetenschappelijke artikelen	43
B.	Juridische bronnen	45
B.1	Wetgeving	45
C.	Beleidsdocumenten.....	45
D.	Internetbronnen.....	46
D.1	Bijdragen op webpagina	46
E.	Grijze literatuur	46
E.1	Bijdragen in overheidsdocumenten.....	46

E.2 Bijdragen in conferentiepapers	46
E.3 Bijdragen in presentaties	46
E.4 Bijdragen in tijdschriftartikel	46
E.5 Bijdragen in afstudeeropdracht	46
Bijlagen	VIII
1. Wetenschapspopulariserende samenvatting.....	VIII
2. Vragenlijsten	IX
3. Informatiebrief	XI
4. Informed consents	XIII
5. Data Management Plan	XVIII

Lijst van gebruikte afkortingen

CvT: Commissie van Toezicht

E: Expert

EHRM: Europees Hof voor de Rechten van de Mens

ET: Elektronisch Toezicht

GG: Gesloten Gevangenis

JWW: Justitieel Welzijnswerk

OD: Open Detentiesysteem

PSD: Psychosociale Dienst

SURB: Strafitvoeringsrechtbank

VDAB: Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding

1. Inleiding

1.1 Zingeving van detentie

De criminologie bestudeert alle facetten van misdadigheid of sociaal afwijkend gedrag. Dit onderzoek bestudeert de plaats waar deze aspecten samenkomen: het gevangeniswezen. Door de stage bij de Commissie van Toezicht in de gevangenis van Gent werd inzicht verkregen in het instituut en haar moeilijkheden.

Het is van belang om goed na te denken over de strafuitvoering en wat we hiermee willen bereiken. Gevangenschap wordt namelijk universeel gekenmerkt door de manier waarop ze haar ‘deelnemers’ uit het dagelijkse leven haalt en in een abnormale, asociale omgeving plaatst (Stern, 1998). Onderzoek toont aan dat vrijheidsberoving een vernietigende werking heeft op het leven van een gedetineerde door het beperken van autonomie, verwijderen van sociale contacten, verstoren van het professionele leven en de stigmatisatie die ermee gepaard gaat (Favril, 2016; Roberts, 2004; Mertens & Vander Laenen, 2015; Laub & Sampson, 2003). Diegenen die eraan onderworpen worden, beleven het als frustrerend en pijnlijk (Daems, De Witte, & Zuijdwegt, 2016; Goffman, Born, & de Jonge, 1994). Daarnaast ligt de prevalentie van psychische problematieken hoger en zorgt detentie ervoor dat er zich depressies, angststoornissen, persoonlijkheidsstoornissen of suïcidale gedachten kunnen ontwikkelen (Favril & Dirkzwager, 2019). Deze aanhoudende kwetsbaarheid kan zelfs leiden tot suïcidaliteit (Favril & Vander Laenen, 2015). Bij langdurige gevangenisstraffen zien we nog meer negatieve gevolgen voor gedetineerden zoals ‘institutionalisering’ waarbij men afhankelijker en passiever wordt (Sykes, 1958). Bovendien zou men angst ontwikkelen voor de vrijlating door het vervreemden van de samenleving en de onzekere status die gedetineerden hebben (Brons, Dirkzwager, Beijersbergen, Reef, & Nieuwbeerta, 2013; Goodstein, 1980; Daems, et al., 2016). Deze problematiek reikt zelfs nog verder dan de detentietijd, want ook na de vrijlating voelt men zich onzeker (Fogel, 1975).

De vrijheidsberoving in detentie, waarvan we zo moeilijk afstand kunnen nemen, berust voornamelijk op haar vanzelfsprekendheid. Dit was echter lang niet het geval. De hervorming van de gevangenis is bijna even oud als de gevangenis zelf. Haar wortels liggen in de eis dat ze ‘nuttig’ moet zijn opdat de vrijheidsberoving een positieve rol kan spelen voor de transformatie van het individu (Foucault, 1997). Hiervoor zijn doelstellingen bij de uitvoering van de vrijheidsbenemende straf van bijzonder groot belang. Zo zorgt het afdoende formuleren van

deze strafuitvoeringsdoelen ervoor dat er criteria bestaan voor de tenuitvoerlegging (Dupont, 1998).

Strafuitvoeringsdoelen gingen door de eeuwen heen steeds gepaard met een eigen opvatting over straffen (Dubbeld, 2001; Grevers, 2011). Het ontstaan van de gevangenis dateert uit de middeleeuwen waar men haar niet zag als een vorm van straf, maar gebruikte als een plaats waar verdachten vastgehouden werden in afwachting van hun berechting of straf (Geltner, 2010). Later gaven verlichte ideeën de eigenlijke invulling aan de vrijheidsberoving als straf en de gevangenis als strafinstelling. De gevangenisstraf was een instrument om gedetineerden te intimideren, maar ook om hen naar moreel herstel te leiden (Feyaerts, 2018). Door de 18de-eeuwse strafrechtshervormingen kwam er naast de focus op veiligheid ook aandacht voor het straffen, verbeteren en disciplineren (Dubbeld, 2001). Al snel werden strafinrichtingen gebouwd volgens het stervormige panopticon-model van Jeremy Bentham (Lanier, Stuart, & Desiré, 2018). Benthams panopticon-idee zorgde voor een overzichtelijke en cellulaire indeling. Daarnaast was het John Howards idee om de gevangenis buiten de stad te bouwen omdat men daar eenvoudiger beschikte over stromend water. Hierdoor kreeg de gevangenis echter een plaats buiten het dagelijkse leven, op zichzelf staand en afgezonderd van de burgers (Dubbeld, 2001; Vander Beken, 2017). Gedurende de regimewisseling naar de negentiende eeuw, werd de gevangenisstraf de belangrijkste vorm van bestraffing (Grevers, 2011). Men had de idee om misdaad te verbinden aan een iets groter nadeel opdat ze haar aanlokkelijkheid verloor (Foucault, 1997). In de negentiende eeuw werd de discipline van straf steeds meer vertaald in een eenzame opsluiting van de gevangenen en het geloof in de verbeterende vrijheidsstraf bleef behouden. Édouard Ducpétiaux was de spilfiguur in de gevangenshervormingsbeweging van België. In plaats van intimidatie, legde hij zijn accenten eerder op verbetering of heropvoeding van de delinquent (Roose, Bouverne-De Bie, Kloeck, Meyvis, & Vanacker, 2002). Hiermee werd het apparaat van bestraffing gericht op de toekomst om zo recidive te voorkomen (Foucault, 1997). In de twintigste eeuw kwam de klassieke celstraf onder druk te staan. Enerzijds zorgde de Eerste Wereldoorlog voor overvolle gevangnissen waardoor een noodwet werd ingevoerd om gevangenen tijdelijk in gemeenschappelijke ruimtes op te sluiten. De verbetering van de misdadiger kreeg hiermee een andere inhoud, namelijk het aansterken van het sociaal functioneren. Deze heropvoedingsgedachte maakte het samengaan van cel en gemeenschap bespreekbaar (Dubbeld, 2001). Anderzijds werd na de Tweede Wereldoorlog ingezet op resocialisatie en een goede voorbereiding voor de terugkeer naar de maatschappij. Daarnaast wilde men ook de

schadelijke gevolgen van detentie zoveel mogelijk beperken. Door de beleidsnota ‘Werkzame Detentie’ van 1994 kwam de nadruk van de straf echter al snel te liggen op de beveiliging van de maatschappij en de uiting van vergeldingsgevoelens (Dubbeld, 2001). Hiermee werden de ideeën over de doelen van de gevangenisstraf verlegd van voorbereiding op de terugkeer in de samenleving naar boetedoening en criminaliteitsreductie (Beyens, Dirkzwager, & Korf, 2014). Het heersende strafklimaat zou vandaag hetzelfde doen: criminelen opsluiten en hen onderwerpen aan een gestandaardiseerd regime, zonder een heropvoedende of resocialiserende rol (Dubbeld, 2001).

Vandaag kennen we de Basiswet van 12 januari 2005 als reactie op de legaliteits- en legitimiteitscrisis van de bestraffing (Maes, 2013). We spreken echter nog steeds van een crisis in de strafuitvoering. Zo werd België reeds verschillende keren veroordeeld door het EHRM, waaronder in 2017, voor haar onmenselijke en vernederende behandeling van gedetineerden (Eechaut, Vander Laenen, & Vander Beken, 2017). Ook in het Justitieplan van Minister Geens (2015) werd bevestigd dat de gevangenisstraf de meest punitieve en sociaal ontregelende straf is die de beoogde re-integratie van de veroordeelde het meest bemoeilijkt. Criminologische studies en rapporten toonden reeds aan dat dit actueel een niet te onderschatten probleem is. Ze zijn zelfs tot de conclusie gekomen dat isolement helemaal niet werkt (Geens, 2015).

Toch blijft onze overheid investeren in dit cellulaire systeem. De vraag kan gesteld worden of het Belgische gevangeniswezen op een keerpunt komt te staan. Er wordt namelijk gezocht naar een humaner detentiesysteem waarbij ingezet wordt op autonomie, een goed sociaal netwerk en het functioneren in de samenleving (De Huizen, 2016; De Meyer & Claus, 2016).

1.2 Onderzoek naar strafuitvoeringsdoelen

Het Belgische detentiebeleid kampt al jaren met enkele uitdagingen. Kwalitatief gezien gaat het vooral om het bereiken van haar doelstellingen (Vander Beken & Herkes, 2017). Deze zorgen voor een legitieme uitvoering van de vrijheidsstraf (Dupont, 1998). In theorie worden in de Basiswet (2005) enkele doelstellingen geformuleerd, maar de vraag kan gesteld worden hoe deze in de praktijk geïmplementeerd worden.

Strafuitvoeringsdoelen werden reeds in voorafgaand onderzoek besproken. In het boek van Maes (2009) wordt duidelijk hoe deze zijn binnengesijpeld in de tenuitvoerlegging van de gevangenisstraf. Daarnaast is er het boek van Daems et al. (2016) dat gaat over de gevangenisstraf als ‘doorleefde realiteit’. Hier worden standpunten van criminoloog Achiel Neys aangehaald met betrekking tot de verschillende zingevingsdimensies van detentie. De

strafuitvoeringsdoelen worden aangekaart en in dialoog geplaatst met de hedendaagse gevangenisrealiteit. Ook werden verschillende strafuitvoeringsdoelen reeds beschreven in de praktijk van strafuitvoeringsrechtbanken (Bijnens, 2016).

Het doel van dit kwalitatief onderzoek is om inzicht te verwerven in de verwezenlijking van strafuitvoeringsdoelen in detentie. Hiervoor wordt de centrale vraag gesteld hoe strafuitvoeringsdoelen hun doorwerking kennen in detentie. Om een antwoord te bieden op deze vraag, worden enkele deelvragen gesteld. Ten eerste kunnen we ons afvragen hoe we zijn gekomen tot de strafuitvoeringsdoelen die we vandaag hanteren. Daarom wordt het onderwerp eerst verkend vanuit een theoretisch kader, waarbij wordt nagegaan welke evolutie detentie heeft doorgemaakt naargelang haar strafuitvoeringsdoelen. Er zal ook gekeken worden naar hoe de huidige gevangenisvormen en hun doelstellingen hierbinnen gekaderd kunnen worden. Vervolgens wordt het kwalitatieve luik geopend door de afname van semigestructureerde interviews bij gevangenisdirecteurs uit Vlaanderen en enkele experts in deze sector. De strafuitvoeringsdoelen die vandaag gehanteerd worden, vormen de basis voor de interviews. Zo ontstaat een confrontatie tussen theorie en praktijk. Er zal worden nagegaan hoe de verschillende doelen vandaag hun praktische invulling krijgen, of de realisatie van deze doelen afhankelijk is van de verschillende gevangenisystemen, of strafuitvoeringsdoelen in de praktijk een belangrijke basis vormen voor de strafuitvoering en tenslotte hoe detentie in de toekomst hier beter naartoe kan werken.

1.3 Theoretisch kader: begripsbepaling

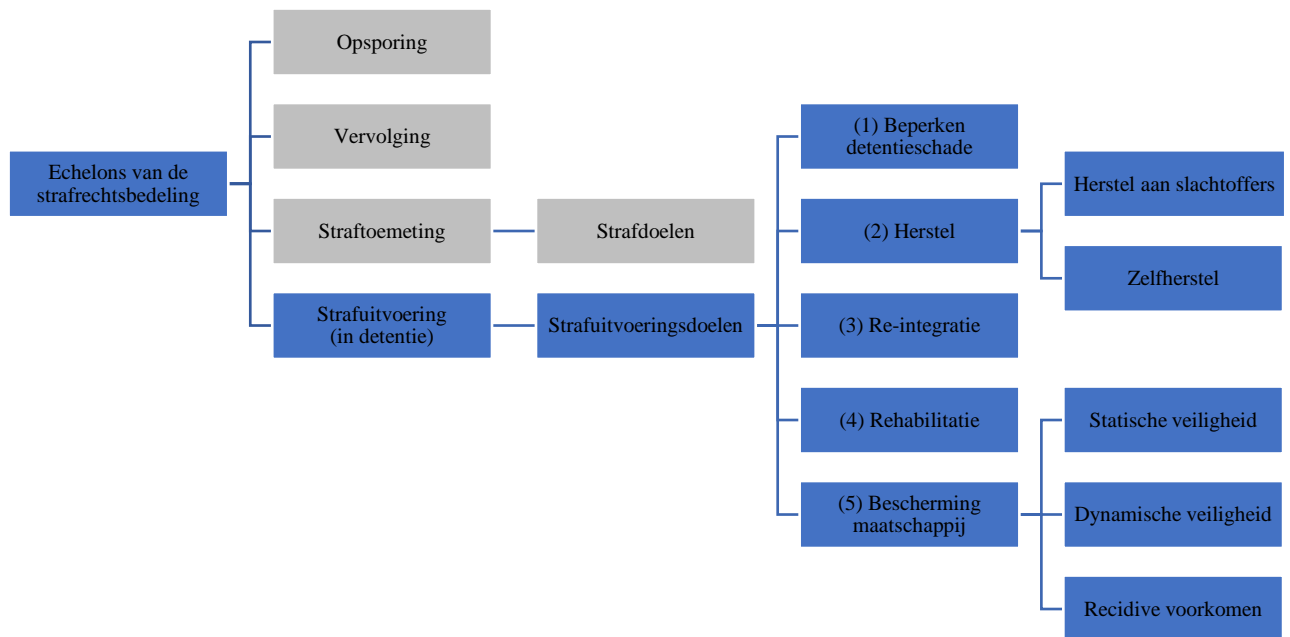
Om inzicht te verwerven in dit onderwerp, worden vijf strafuitvoeringsdoelen vooropgesteld die terug te vinden zijn in de Basiswet (2005), namelijk: (1) beperken van detentieschade, (2) herstel, (3) re-integratie, (4) rehabilitatie en (5) beschermen van de maatschappij. Onder deze abstracte begrippen vallen echter nog enkele concrete begrippen, die verder in de begripsbepaling uitgelegd zullen worden. Er bestaan dan ook verschillende lijstjes en aantallen van de doelstellingen, aangezien deze nergens universeel bepaald zijn. Om een duidelijke afbakening te kunnen maken voor dit onderzoek, werd gekozen voor deze vijf. Deze representeren de zingeving van de strafuitvoering, conform de Basiswetfilosofie. Bovendien moet vermeld worden dat de doelstellingen niet onafhankelijk zijn van elkaar en kunnen overlappen.

Vooreerst is het belangrijk om te duiden dat ‘strafuitvoeringsdoelen’ niet dezelfde zijn als ‘strafdoelen’, die zich op een ander echelon bevinden. Doelstellingen die vooropgesteld worden

bij de straftoemeting (strafdoelen), kunnen niet beschouwd worden als verplicht na te streven bij de uitvoering ervan *in concreto* (strafuitvoeringsdoelen). Zo kan men een vrijheidsstraf uitspreken ter vergelding, maar dit betekent daarom niet dat de straf in een punitief regime moet uitgevoerd worden (Dupont, 1998). Volgens Van den Berge (2019) kunnen we spreken over vier strafdoelen: maatschappelijke afkeuring, bevorderen van herstel, maatschappelijke rehabilitatie, re-integratie en beschermen van de maatschappij (van Koppen, Merckelbach, Jelacic, & de Keijser, 2010). We zien dat deze doelen grotendeels overeenstemmen met de vijf vooropgestelde strafuitvoeringsdoelen, maar strafdoelen bieden enkel een antwoord op de vraag ‘waarom’ de straf wordt opgelegd (Oswald, Hupfeld, Klug, & Gabriel, 2002).

De strafuitvoeringsdoelen, waarover we het hier gaan hebben, worden in het kader van de strafuitvoering gehanteerd. De Basiswet (2005) en de wet betreffende de externe rechtspositie (2006) vormen een representatie van de verschoven visie op het tenuitvoerleggen van de vrijheidsstraf. De Basiswet schoof niet enkel doelstellingen naar voor, maar beschouwde intimidatie en retributie niet langer als ambities (Maes, 2009).

Onderstaand boomdiagram geeft aan waar de vijf strafuitvoeringsdoelen zich situeren.

1.3.1 Beperken van detentieschade

Anders dan in het verleden, wordt niet meer ontkend dat detentie mensen schade toebrengt. ‘Detentieschade’ slaat op de schade die wordt veroorzaakt door de ondergeschikte positie van gedetineerden (Dupont, 1998). Het Voorstel van de Basiswet (2004) stelt dat detentieschade bestreden moet worden door de toepassing van het ‘normaliseringsbeginsel’. Hierbij moeten de levensomstandigheden in detentie zoveel mogelijk in overeenstemming zijn met de

omstandigheden in de vrije samenleving (Maes, 2009). Centrale waarden hierbij zijn menselijke waardigheid, responsabilisering en participatie (Van den Berge, 2019).

Zowel in het belang van de gedetineerde als van de samenleving, moeten de nadelige gevolgen van de vrijheidsberoving tegengegaan worden en moet een zo gedifferentieerd mogelijk aanbod aan activiteiten en diensten aangeboden worden. Door hierbij doelstellingen na te streven die een bijdrage leveren aan een constructieve en toekomstgerichte uitvoering van de vrijheidsstraf, kan detentieschade beperkt worden (Dupont, 1998).

1.3.2 Herstel

De Oriëntatienota Strafbeleid en Gevangenisbeleid (1996) schrijft het volgende voor: “De tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf wordt dienstbaar gemaakt aan het herstel van de materiële en immateriële schade die samenhangt met de feiten waarvoor de veroordeling werd uitgesproken”. Ook de Basiswet, betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, schrijft voor dat de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf gericht wordt op het herstel (art. 9, § 2, Basiswet 2005).

Herstel gaat enerzijds om het onrecht dat ten gevolge van het misdrijf aan de slachtoffers is aangedaan (Van den Berge, 2019). Anderzijds biedt deze hersteldimensie de mogelijkheid aan daders om hun verantwoordelijkheden op te nemen, om tot schuldaflossing te komen of om aan schuldverwerking te doen en zo tot zelfherstel te komen (Dupont, 1998).

1.3.3 Re-integratie

De Basiswet (2005) schrijft voor dat de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf gericht moet zijn op de geïndividualiseerde voorbereiding van zijn re-integratie in de vrije samenleving (art. 9, § 2, Basiswet 2005). De terugkeer naar de samenleving dient zo goed mogelijk voorbereid te worden door de realisering van het schadebeperkingsbeginsel en het normaliseringsbeginsel binnen de penitentiaire context (Maes, 2009). Deze re-integratie kan niet optimaal gebeuren in een versneld tempo, maar eerder via een herstelgerichte invulling van de straf (Daems, et al., 2016).

Er dient een individueel detentieplan opgesteld te worden waarin de noden en behoeften van gedetineerden een significante rol spelen (Beyens & Snacken, 2017). Over het algemeen worden vier pijlers voor een effectieve re-integratie beschouwd, met als eerste het hebben van een vast adres. Daarnaast houdt het plan voor het detentietraject in dat men kan deelnemen aan opleidingen en arbeidsprojecten met het oog op het vinden van werk (Van den Berge, 2019). Ook door het onderhouden van de contacten met de buitenwereld, wordt het detentieverblijf in

teken gezet van re-integratie naar de maatschappij (art. 53, Basiswet 2005). Tot slot zijn er nog de medische en psychosociale behandelingen zodat men voorbereid wordt op de latere invrijheidsstelling onder begeleiding (Van den Berge, 2019).

1.3.4 Rehabilitatie

De Basiswet (2005) schrijft voor dat de tenuitvoerlegging gericht moet zijn op de rehabilitatie van de veroordeelde (art. 9, § 2, Basiswet 2005). Rehabilitatie wordt volgens de Commissie Dupont (2001) omschreven als:

Een procesmatig gebeuren, dat er moet (kan) toe leiden dat de gedetineerde door de kansen die hem door en tijdens de detentie (moeten) geboden worden, in de gelegenheid wordt gesteld om zowel ten aanzien van zichzelf (zelfherstel) als ten aanzien van de slachtoffers en de samenleving in zekere zin afscheid te nemen van het verleden en de toekomst als een positief tijdsperspectief te zien waarin hij zichzelf en waarin de anderen hem kunnen beschouwen als iemand waarvoor de detentietijd als vorm van schuldvereffening kan worden aangerekend, als een niet te veronachtzamen bijdrage tot zijn herstel in eer en rechten. (De Kamer, 2001)

1.3.5 Beschermen van de maatschappij

De Basiswet (2005) verwijst naar de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten (art. 167, § 1, Basiswet 2005). Hier worden twee soorten veiligheid onderscheiden om bescherming te vrijwaren. Enerzijds omschrijft de Basiswet (2005) de externe veiligheid als: “Een toestand waarbij de samenleving beschermd wordt door middel van de verzekerde bewaring van gedetineerden en door het voorkomen van misdrijven die zouden gepleegd kunnen worden vanuit de gevangenis” (art. 2, § 10, Basiswet 2005). Dit wordt ook beschreven als ‘koude bewaking’ of ‘statische veiligheid’.

Daarnaast is er de interne veiligheid, die omschreven wordt als: “Een toestand waarbij in de gevangenis de fysieke integriteit van personen gevrijwaard wordt” (art. 2, § 9, Basiswet 2005). Bescherming van de maatschappij hangt dan ook samen met begeleiding inzake de opgelegde voorwaarden (Daems, et al., 2016). Dit wordt ook wel benoemd als de ‘warme bewaking’ of ‘dynamische veiligheid’. Een uitdaging voor het personeel in de gevangenis is om de positieve aspecten van hun relaties met gedetineerden te behouden en zich tegelijkertijd te richten op hun behoeften. Liebling & Arnold (2004) pleiten voor een gevangenis cultuur die zich oriënteert op

het verbeteren van de pijnen van gevangenschap en zich naast het fysieke ook focust op het morele en emotionele.

Een derde aspect dat wordt vooropgesteld, door de Wet op de Externe Rechtspositie van Veroordeelden (2006), is de bescherming van de maatschappij door het beperken van het risico op recidive. Door het terugdringen van toekomstige, strafbare feiten wil men grensoverschrijdend gedrag beperken binnen de normatief gedefinieerde grenzen (Wright & Meyer, 1981).

2. Onderzoeksvragen

De centrale vraag in dit onderzoek luidt: ‘Hoe kennen strafuitvoeringsdoelen hun doorwerking in detentie?’. Om hierop een antwoord te bieden, worden vier vragen gesteld met bijhorende deelvragen. De vragen werden verwerkt in een topiclijst, als basis voor de afname van de semigestructureerde diepte-interviews.

2.1 Hoe wordt aan de vijf strafuitvoeringsdoelen praktisch invulling gegeven?

Per strafuitvoeringsdoel, dat vooraf in de wet teruggevonden werd, wordt de vraag gesteld naar de invulling ervan in het detentiesysteem.

- Hoe wordt detentieschade beperkt door de toepassing van het ‘normaliseringsbeginsel’?
- Hoe wordt aan gedetineerden de kans geboden om tot (zelf)herstel te komen?
- Hoe wordt het re-integratie principe waargemaakt?
- Hoe worden gedetineerden in gelegenheid gesteld om het verleden een plaats te geven en de toekomst als een positief gegeven te beschouwen?
- Op welke manier(en) wordt de maatschappij beschermd?

2.2 Is de verwezenlijking van de doelen afhankelijk van het detentiesysteem?

Er bestaan verschillende soorten detentievormen in Vlaanderen, waaronder de open en gesloten gevangnissen. In gesloten gevangnissen kan verder ook het onderscheid gemaakt worden tussen open en gesloten afdelingen. Door de verschillende contexten is het mogelijk dat er op bepaalde doelen eenvoudiger of net moeilijker kan ingezet worden. Vandaar worden volgende vragen gesteld:

- Wat voor soort detentiesysteem is het?
- Zijn er sterktes of beperkingen waardoor de invulling van het doel vergemakkelijkt of bemoeilijkt wordt?

2.3 Worden strafuitvoeringsdoelen centraal gesteld in het detentiebeleid?

Doorheen de literatuurstudie zien we dat strafuitvoeringsdoelen nergens concreet opgelijst staan, maar slechts hier en daar in wetten benoemd worden. We kunnen ons dan ook de vraag stellen of strafuitvoeringsdoelen in de context van gevangnissen als een leidinggevend element voor het beleid worden beschouwd.

2.4 Zijn er verbeteringen mogelijk opdat strafuitvoeringsdoelen georganiseerd kunnen worden in detentie?

Hier zal een antwoord geformuleerd worden op de vraag hoe detentie beter zou kunnen inzetten op het invullen van strafuitvoeringsdoelen. Er zal dan ook gepeild worden naar eventuele aanbevelingen voor detentie in de toekomst.

3. Onderzoeksmethode

In onderstaand hoofdstuk zal de methodologie van het onderzoek worden besproken. Zo wordt dieper ingegaan op de strategie, het materiaal, de techniek, procedures en planning. Ook de sterktes van het onderzoek worden hier toegelicht. Tot slot wordt de gehanteerde methode weergegeven opdat de anonimiteit van de respondenten gewaarborgd blijft.

3.1 Casestudie naar strafuitvoeringsdoelen

Om een gepaste onderzoeksstrategie te bepalen, worden drie vragen gesteld (Hardyns, 2019-2020). Vooreerst bekijken we of het onderzoek eerder breed of diepgaand is. Aangezien het onderzoek gebaseerd is op vijf specifieke strafuitvoeringsdoelen gaat het om een tijdruimtelijk beperkt en dus diepgaand onderzoek. Daarnaast is het een empirisch onderzoek omdat er een inductieve methode gehanteerd wordt. Er wordt namelijk vertrokken vanuit specifieke strafuitvoeringsdoelen die bekeken worden in verschillende detentiesystemen om zo tot een algemeen besluit te komen. Tot slot betreft het een kwalitatief onderzoek aangezien er semigestructureerde diepte-interviews afgenomen worden (Hardyns, 2019-2020). De respondenten worden op een strategische en selecte wijze geselecteerd. Zo werd gekozen voor het interviewen van gevangenisdirecteurs en experts op vlak van de strafuitvoering. Het gaat om een beschrijvend onderzoek dat gesteund is op interpretaties van, waarnemingen over en ervaringen met strafuitvoeringsdoelen die de respondenten hebben.

Omdat het onderzoek diepgaand, kwalitatief, empirisch en praktijkgericht is, wordt er geopteerd voor de casestudie als strategie (Hardyns, 2019-2020). Zo zal een vergelijkende casestudie gevoerd worden waarbij gestreefd wordt naar maximale variatie aangezien de uitvoering van strafuitvoeringsdoelen zal worden bekeken in verschillende detentiesystemen. Gaande van een gesloten gevangenis met gesloten en open afdelingen tot een open detentievorm. Bovendien zal gebruik worden gemaakt van een hiërarchische casestudie waarbij alle *cases* tegelijkertijd worden afgenomen. Hierover zal dan achteraf een overkoepelde conclusie worden geformuleerd. Door de casestudie als wendbare methode te gebruiken, kan een integraal beeld gevormd worden over de verschillende doelen tijdens het echelon van de strafuitvoering (Hardyns, 2019-2020). Om tot deze alomvattende benadering te komen, wordt gezocht naar een saturatiepunt¹ voor de diepte-interviews opdat geen nieuwe informatie meer verkregen wordt. Het voeren van een kwalitatief onderzoek is echter intensief en neemt veel tijd in beslag. Om

¹ Saturatiepunt: het punt waarop alle kennis bereikt wordt en er geen nieuwe informatie vergaard wordt

deze reden wordt gebruik gemaakt van een *convenience sample* van elf respondenten, waarbij iedere respondent uitgebreid naar zijn eigen visie en ervaringen wordt gevraagd.

De keuze om met een kwalitatieve onderzoekstechniek te werken, vertrekt vanuit strafuitvoeringsdoelen die in de literatuur beschreven staan. Aan de hand van een inductieve opzet worden de doelen in theorie vergeleken met de uitvoering ervan in de praktijk. Het belang van het onderzoek situeert zich in de ervaren problematische situatie waarin detentie zich vandaag bevindt. Zo werd het detentiewezen al meerdere malen veroordeeld voor haar onmenselijke en vernederende behandeling van gedetineerden (Eechaudt, Vander Laenen, & Vander Beken, 2017). Daarom is het van belang de praktische invulling van strafuitvoeringsdoelen te onderzoeken ter rechtvaardiging van de vrijheidsstraf.

3.2 Kennis- en databronnen

Het eerste deel van het onderzoek bevat een literatuurstudie waarin de theoretische achtergrond van de strafuitvoeringsdoelen in detentie wordt gekaderd. Dit wordt gehanteerd als kennisbron om een antwoord te bieden op de vraag hoe we gekomen zijn tot de strafuitvoeringsdoelen die we vandaag hanteren. Daarnaast wordt een kwalitatief onderzoek gevoerd door het afnemen van semigestructureerde diepte-interviews. Omdat de *convenience sample* onderdeel uitmaakt van een casestudie, werd op voorhand besloten wie de respondenten van dit onderzoek zouden zijn. Enerzijds werd gekozen voor gevangenisdirecteurs. Deze personen fungeren als databron omdat zij hun eigen ervaringen delen omtrent doelen die in hun gevangenis, met het uitvoeren van de vrijheidsstraf, al dan niet worden verwezenlijkt. De groep respondenten werd afgebakend door de afname van interviews met gevangenisdirecteurs in Vlaanderen. Hiervoor werd geopteerd omwille van de nabijheid en om de taalbarrière te omzeilen. Anderzijds werd gekozen om experts in de strafuitvoering te interviewen om een ruimere blik te werpen op strafuitvoeringsdoelen in detentie. Aangezien zij hun expertise hebben op vlak van strafuitvoeringsdoelen, kunnen we hen beschouwen als tweede kennisbron. De combinatie van verschillende bronnen maakt dat hier sprake is van ‘bronnentriangulatie’ (Hardyns, 2019-2020).

Bij de selectie van de respondenten, werd advies gevraagd aan verschillende leden van de Commissie van Toezicht bij de gevangenis van Gent. Zij hadden connecties met verschillende directeurs en experts op vlak van strafuitvoering waardoor men sneller openstond voor een deelname aan mijn onderzoek. Op deze manier werd toestemming verkregen van reeds **tien respondenten**, waarvan voornamelijk experts. Ook verwees de CvT mij door naar het

directoraat-generaal EPI, dienst managementondersteuning. Om van gevangenisdirecteurs de toestemming te krijgen tot deelname aan mijn onderzoek, werd gevraagd om een officiële aanvraag in te dienen. De aanvraag bevatte een omkadering, korte motivatie voor het onderzoek en oplijsting van de directeurs bij voorkeur. Bij de selectie van de respondenten werd voornamelijk gekeken naar differentiatie tussen detentiesystemen, gaande van een gesloten gevangenis (cf. arresthuis, strafhuis, voor langgestraften en voor middellange straffen) tot een open detentiesysteem. De ontwerpbrief werd bekrachtigd door prof. dr. Tom Vander Beken en verstuurd naar het directoraat-generaal EPI. Vervolgens werd in november 2019 de goedkeuring gegeven, van alle **zeven, aangevraagde respondenten**, op de vraag tot deelname aan mijn onderzoek. Daarnaast werd hierbij ook het telefoonnummer en e-mailadres van alle respondenten verkregen.

Tijdens januari – februari 2020 werden verdere contacten gelegd via e-mail en werden data vastgelegd voor de effectieve afname van de interviews. Hierbij werd telkens een informatiepamflet en *informed consent* meegestuurd opdat zij voldoende geïnformeerd werden over de inhoud van het onderzoek. Van eind februari tot begin maart werden vier interviews ter plekke afgenomen. Vanaf het moment dat midden maart de coronamaatregelen in werking traden, verliepen de overige zes interviews verder telefonisch. Daarnaast was er nog één respondent die de antwoorden liever via mail formuleerde. In totaal werden **11 van de 17 respondenten** geïnterviewd. Zo haakten 3 gevangenisdirecteurs af en werden de overige 3 experts niet meer geïnterviewd omdat het gevoel heerste dat het saturatiepunt bereikt was.

De duurtijd van de interviews varieerde van een halfuur, tot een uur en soms langer. Elk interview, zowel *on site* als via de telefoon, werd met opnameapparatuur opgenomen. Vervolgens werden deze opnames op de H-schijf van Universiteit Gent opgeslagen en uitgeschreven. Met behulp van het programma ‘Nvivo’ werd een codeboek opgesteld op basis van de verschillende onderzoeksvragen (cf. invulling doelen, leidinggevende doelen, afhankelijkheid van detentiesysteem en toekomst van detentie). De analyse van de interviews werd gemaakt door het coderen ervan, waardoor per *topic* resultaten werden gebundeld. Deze stappen (cf. het afnemen van de interviews, uitschrijven, coderen en verwerken van de resultaten) verliepen echter parallel of gelijktijdig tijdens de maanden februari – april 2020. Zo werd een iteratief parallelle methode gehanteerd waardoor steeds teruggekoppeld kon worden naar voorgaande stappen in het proces opdat alles beter afgesteld konden worden op elkaar (Hardyns, 2019-2020).

3.3 Sterktes van het onderzoek

De respondenten die deelnamen aan dit onderzoek, waren meestal gevangenisdirecteurs die praktijkervaring hadden binnen verschillende gevangenissen. Op die manier konden zij onderling een vergelijking maken over de systemen heen. Bovendien ging het om vele experts die ook ervaring hadden als gevangenisdirecteur, waardoor zij praktijk en theorie vanuit een ruimere blik tegenover elkaar konden stellen.

3.4 Anonimiteit respondenten

Om de anonimiteit van de elf respondenten te waarborgen, zullen volgende pseudoniemen gebruikt worden. De vijf gevangenisdirecteurs die spreken vanuit de gesloten gevangenissen, worden aangeduid met de afkorting 'GG', nummers 1 tot 5. De twee directeurs die spreken vanuit een open detentiesysteem, worden aangegeven met de afkorting 'OD', nummers 1 en 2. Tot slot wordt de visie van de vier experts aangeduid met 'E', nummers 1 tot 4.

4. Resultaten: theorie versus praktijk

Een antwoord op hoe strafuitvoeringsdoelen hun doorwerking kennen in detentie, wordt in de volgende resultatenbespreking geformuleerd. Enerzijds zijn er de gesloten gevangenissen, waarbij het onderscheid wordt gemaakt tussen gesloten- en open afdelingen of ‘secties’² (cf. GG1, 2, 4 & 5). Anderzijds worden ook de open detentiesystemen aangehaald.

Vooreerst bekijken we de praktische invulling van elk strafuitvoeringsdoel onderling. Dit wordt per detentiesysteem behandeld opdat duidelijk wordt of de invulling afhankelijk is van het systeem. Daarnaast brengen we de sterktes en zwaktes van verschillende detentiesystemen in rekening. Vervolgens wordt de belangrijkheid van de doelen in detentie besproken. Tot slot wordt gekeken naar detentie in de toekomst, door middel van enkele aanbevelingen.

4.1 Invulling schadebeperking

Twee experts stellen dat het grootste aspect van detentieschade het feit is dat gedetineerden onder toezicht staan en zich in een ondergeschikte positie bevinden. De mens zou gereduceerd worden tot zijn probleem, namelijk het misdrijf (E1 & 4). Verder moet genuanceerd worden dat detentieschade afhankelijk is van de individuele ervaring en de strafduur. Zo zouden langgestraften logischerwijs meer schade oplopen (E1).

Detentieschade dient hoe dan ook bestreden te worden door invulling te geven aan het normaliseringsbeginsel. Dit moet beginnen bij het normaliseren van het gedrag van de organisatie. Zo moet men de gedetineerde bekijken vanuit zijn totale ‘mens zijn’ en dit doortrekken naar de onderlinge relaties binnen detentie (E4). Daarnaast omvat het normaliseringsbegrip dat het leven in detentie zo goed mogelijk moet overeenstemmen met het leven buiten de muren.

4.1.1 GG: gesloten afdeling

In gesloten gevangenissen worden, vaak in samenwerking met hulp- en dienstverleningsinstanties van de Vlaamse Gemeenschap, initiatieven genomen om het leven van buiten naar binnen te brengen. Over het algemeen zet men in op vier globale gebieden: onderhoud van sociale contacten, tewerkstelling, onderwijs en ontspanning.

Het onderhouden van sociale contacten wordt bevorderd doordat gedetineerden elke dag de mogelijkheid krijgen om bezoek te ontvangen en te telefoneren (GG1; E1). Een tweede gebied

² Sectie: vakterminologie voor een afdeling in de gevangenis

betreft tewerkstelling. Zo zijn er binnen de detentiemuren verschillende mogelijkheden om te werken in de keuken, als fatik³ of in andere werkateliers (GG1 & 5). Er zijn echter niet voldoende middelen, waardoor niet alle gedetineerden tewerkgesteld kunnen worden (GG5). Verder zet men in op het aanbieden van onderwijs. Zo zijn er bibliotheken beschikbaar en kan men opleidingen volgen waarbij sommige zelfs aanleiding geven tot het behalen van een diploma (GG1, 2, 3 & 5). Tot slot is er nog de ontspanning waarbij men therapieën kan volgen, sporten, muziek- of gitaarlessen volgen en men de vrijheid krijgt om een geloof aan te hangen (GG1 & 5). Ook tijdens de huidige coronacrisis worden er pogingen gedaan om het normaliseringsbeginsel in te vullen. Door middel van een dagelijkse update op het infokanaal en de gelegenheid om het nieuws te volgen, worden zij op de hoogte gehouden (GG2).

Desondanks stellen twee experts dat er nog heel wat mogelijkheden zijn om normalisering beter in te vullen dan reeds gebeurt. Zo komen gedetineerden vandaag terecht in een gevangenis waar hun autonomie in bepaalde mate beperkt is. Men zou echter veel meer ruimte dienen te krijgen om verantwoordelijkheden op te nemen. Het is dan ook aan de gevangnissen om hiervoor ruimte te laten en slechts corrigerend op te treden. Meer autonomie zou ervoor moeten zorgen dat leegheid, dat resulteert in negatieve gedragingen, weggenomen wordt (E3 & 4).

Het normaliseringsbeginsel zou volgens een respondent een ‘verschrikkelijk ambitieuze doelstelling’ zijn. Volgens hem is het ook duidelijk dat niet alle schade beperkt kan worden. Zo zit het toebrengen van schade vervat in het isolement van de vrijheidsstraf, dat een grotere rol speelt dan het aanreiken van positieve mogelijkheden (GG4). Dit isolement is reeds terug te vinden in haar ligging: een gebouw ver weg, buiten de samenleving (G3 & 4).

“De gevangenis blijft een abnormale situatie waar we normalisering zoveel mogelijk in proberen organiseren. De Ducpétiaux-gevangnissen werden ooit in België gebouwd met het idee ‘één man, één cel’, maar nu worden ze gebruikt voor allerlei vormen van normalisering, terwijl ze hiervoor niet over de juiste context beschikken. Het gegeven blijft dat gedetineerden allemaal samen zitten in een context die je in de samenleving niet vindt.” (GG3)

4.1.2 GG: open afdeling

Gedetineerden in een open afdeling bevinden zich in een regime dat veel soepeler is. Normalisering kan hier eenvoudiger ingevuld worden door de vrije momenten waarop gedetineerden kunnen rondlopen en met elkaar contacten kunnen leggen. Het leven in

³ Fatik: een gedetineerde die in detentie een vertrouwensfunctie krijgt en bijvoorbeeld de sectie onderhoudt

gemeenschap wordt er dan ook gestimuleerd (GG2, 4 & 5). In GG2 beschikt men zelfs over een eigen sleutel om de deur open en op slot te draaien. Daarnaast wordt normaal comfort ingevuld door de mogelijkheid om zelf te koken, om op elk moment van de dag een douche te nemen, om gebruik te maken van de ontspanningsfaciliteiten op de gang enzovoort (GG1, 2 & 5).

4.1.3 Open detentie

In OD1 & 2 begint de schadebeperking al bij het binnenkomen. Er staan geen hoge muren, er is geen metaaldetectie en je kan er eenvoudig naar binnen. Bovendien krijgen gedetineerden er meer autonomie en bewegingsvrijheid. De situatie van buiten wordt hier zo goed mogelijk nagebootst door de positieve omgang met gedetineerden en de inbedding in de samenleving.

Concluderend kan gesteld worden dat normalisering in gesloten afdelingen nog aan heel wat verbetering toe is. Hoewel deze secties inzetten op sociale contacten, werk, onderwijs en ontspanning, zien we dat de bewegingsruimte nog veel te beperkt is door het aanhoudende isolement. Daarnaast zien we dat open afdelingen minder te maken hebben met een regime van afzondering, waardoor normalisering beter in te vullen is. Verder is open detentie nog een heel ander gegeven, waarbij normalisering reeds ingebed zit in haar vorm. Het gaat om een meer ‘normale’ omgeving, waardoor schade nog beter beperkt kan worden dan in de open afdelingen.

4.2 Invulling herstel: herstel aan de slachtoffers

4.2.1 GG: gesloten en open afdelingen

In gesloten detentie komt het slachtoffer afgelopen jaren een stuk meer in beeld. Een eerste mogelijkheid voor gedetineerden om het verleden te herstellen, is door het afbetalen van de burgerlijke partij. Zo kan men het geld, dat binnen of buiten detentie verdiend wordt, via het slachtofferfonds indienen (GG1 – 5).

Naast het financiële aspect worden ook nog allerlei andere initiatieven genomen. Een belangrijke dimensie van herstel aan de slachtoffers is dat men inzicht heeft in de gevolgen van het misdrijf voor het slachtoffer. Daarom worden infosessies georganiseerd, zoals ‘slachtoffer in beeld’. Ook bestaat er de mogelijkheid om via ‘Moderator’, het vroegere ‘Suggnomè’, herstelbemiddeling op te starten. Tijdens de herstelgerichte activiteiten worden er begeleide bemiddelingsgesprekken georganiseerd tussen dader en slachtoffer (GG1, 3 & 5; E4). Tot slot kunnen gedetineerden op eigen initiatief iets ondernemen ten aanzien van het slachtoffer, in samenwerking met JWW of PSD (GG1).

Volgens E4 blijft, ondanks de initiatieven, het herstel aan de slachtoffers toch het moeilijkste aspect:

“De mate waarin iemand zich voor zijn slachtoffer interesseert in de gevangenis, wordt toch sterk afgemeten aan de mate waarin hij de burgerlijke partij afbetaalt. Wat een gedetineerde kan verdienen in een gevangenis, zijn dan ook eerder symbolische bedragen aangezien deze bedragen niet in proportie zijn met het werkelijke bedrag dat men aan de burgerlijke partij moet afbetalen. Deze kleine sommen komen dan ook dikwijls als choquerend en banaal over voor de slachtoffers.” (E4)

4.2.2 Open detentie

Voor het herstel aan de slachtoffers probeert men in OD1 & 2 steeds te vertrekken vanuit inzicht over de schade dat werd aangebracht aan het slachtoffer, het eigen sociaal netwerk en de bredere maatschappij. Zo wordt ingezet op een krachtgericht werken, waarbij het eigenlijke betalen van een schadevergoeding van dichtbij wordt begeleid en opgevolgd. Er wordt bijvoorbeeld ook samen gezocht naar een realistisch bedrag (OD2).

In OD1 werkt men met het ‘*belief* project’, waarbij vrijwilligerswerk verricht wordt. Het geld wordt hier meteen doorgestort naar de slachtoffers en komt niet in eigen handen terecht. De reden hiervoor is dat men zo aan de maatschappij en slachtoffers aantoonde dat het niet zomaar om een doorgestort bedrag gaat, maar over iets waar men effectief voor gewerkt heeft.

Samenvattend is het herstel aan de slachtoffers gelijklopend voor beide detentiesystemen. Er wordt zowel gewerkt aan het financiële als emotionele aspect van ‘inzicht in de aangerichte schade’.

4.3 Invulling herstel: zelfherstel

Het terug leren opnemen van verantwoordelijkheden is erg belangrijk in detentie. Hiervoor moet men verantwoordelijkheden durven geven aan gedetineerden, opdat men niet in een levensstijl geduwd wordt die regressie in de hand werkt (OD1; E3). Zo moeten gedetineerden uit hun cel gehaald en geactiveerd worden opdat ze dingen kunnen doen die ze thuis ook zelf zouden moeten doen (GG5; E1 & 4).

“Men moet in detentie zoveel mogelijk proberen om de positieve mogelijkheden en competenties die mensen hebben te ondersteunen en ontwikkelen.” (GG4)

Er wordt op verscheidene manieren ingezet op het ontwikkelen van positieve mogelijkheden en het geven van autonomie om tot zelfherstel te komen.

4.3.1 GG: gesloten afdeling

Zo is het aanbieden van een zinvolle dagbesteding van groot belang in detentie. Dit gebeurt door middel van het aanbieden van werk, opleidingen, muzieklessen enzovoort (GG1 – 5; E2). Bovendien zijn er nog de ‘gespreksgroepen’, waarbij men individuele- of groepsbegeleidingen kan volgen. Er wordt van gedetineerden verwacht dat zij dit mee helpen organiseren en hun verantwoordelijkheden opnemen (GG4). Ook tijdens de coronacrisis wordt aan gedetineerden verantwoordelijkheid gegeven door het maken van mondklappers. Op die manier kunnen zij zich zinvol bezig houden, krijgen ze waardering en geven ze een belangrijk signaal naar de samenleving toe (GG2 & 4).

Verder bestaan er ‘drugsvrije afdelingen’ waar gedetineerden kunnen werken aan hun problematiek. Dit wordt verder besproken onder de invulling van het strafuitvoeringsdoel ‘rehabilitatie’.

4.3.2 GG: open afdeling

Gesloten gevangenen die over open secties beschikken, hebben de mogelijkheid om gedetineerden nog meer verantwoordelijkheden en vrijheden te geven. Dit is mede te wijten aan de groep gedetineerden die er verblijven en in staat zijn om alles zelf te organiseren en in gemeenschap te leven. Zo wordt zelfredzaamheid aangesterkt. Hieruit volgt dat men meer mogelijkheden heeft met deze groep gedetineerden in tijden van personeelstekort of stakingen (GG2 & 5).

De directeur uit GG4 stelt het volgende:

“Ik geloof er in dat veel mensen in de gevangenis mogelijkheden genoeg hebben om op een positieve manier verantwoordelijkheid te nemen over hun eigen leven en het samenleven met anderen. Het regulerende ervan gebeurt door middel van positieve ondersteuning.”

De respondent van OD2 zegt echter dat er in een klassieke gevangenis veel verantwoordelijkheden worden weggenomen omdat alles voor de gedetineerden wordt gedaan.

4.3.3 Open detentie

In open detentie wordt voor zelfherstel, net zoals voor herstel aan de slachtoffers, enerzijds vertrokken vanuit een krachtgericht werken. Men gaat er groepsgericht te werk waardoor alles steeds onder woorden wordt gebracht. Er wordt met name over de feiten en gevolgen ervan gesproken waarvoor de gedetineerde zijn verantwoordelijkheden moet opnemen. De

verantwoordelijkheid van het welslagen van een individueel en collectief traject ligt dan ook bij de gedetineerden zelf:

“Het gaat over krachten en talenten die mensen hebben en hoe we deze kunnen inzetten op een manier dat zij terug een volwaardig burger kunnen zijn in de samenleving . . . Daarnaast wordt ook gesproken over eventuele risico 's waarover zij zich bewust moeten zijn.” (OD2)

Zelfherstel ligt ook in het herstellen van contacten met de omgeving, zoals de partner, de kinderen, het gezin, de familie of zelfs de bredere sociale context. Een stevigere context zou de kans op slagen bij het vrijkomen namelijk vergroten. Hierbij wordt toch aangegeven dat de ondersteuning van het sociaal netwerk niet zomaar gebeurt aangezien er veel geduld en gespecialiseerde hulp bij komt kijken (OD1).

Aan de andere kant heeft het ook te maken met zelfredzaamheid. Zo worden aan gedetineerden vaardigheden aangeleerd in het huishouden, samenleven, rekening houden met elkaar, omgaan met meningsverschillen enzovoort. Naast de dagelijkse taken, heeft men in OD1 het ‘activiteitenteam’. Hier worden activiteiten georganiseerd voor medegedetineerden, zoals sportactiviteiten of speciale bezoekmomenten. Een ander voorbeeld is het nood- en interventieplan waarbij de gedetineerden zelf ingeschakeld worden om een sleutel te gebruiken (OD1). Bovendien wordt zelfredzaamheid in beide open detentiesystemen gestimuleerd door gedetineerden de kans kan te geven om de fiets of het openbaar vervoer te nemen.

Desondanks is het voor open detentiesystemen ook niet evident om hen steeds voldoende verantwoordelijkheid te geven:

“Mensen staan eigenlijk met één been buiten en met één binnen. Het is niet goed als men dat been niet op tijd kan bijtrekken. Er wordt namelijk ook nog veel voor hen gedaan en men moet de stap naar volledige verantwoordelijkheid uiteindelijk toch nog zelf zetten.” (OD1)

Voor zelfherstel kan aangenomen worden dat in open detentie meer verantwoordelijkheden worden gegeven dan in gesloten detentiesystemen. Zo krijgen zij zelf de responsabiliteit over hun traject, terwijl men daar in gesloten detentie niet de kans toe krijgt. Bovendien wordt er sterk ingezet op zelfredzaamheid, terwijl het in gesloten detentie eerder gaat om verantwoordelijkheden in het detentietraject. Er valt toch ook een onderscheid te maken tussen open en gesloten afdelingen, aangezien open afdelingen

een lossere structuur kennen waarbij verantwoordelijkheden makkelijker gegeven worden.

4.4 Invulling re-integratie

De re-integratiedoelstelling draait om het opnieuw kunnen opnemen van het verdere leven. Men moet de kans krijgen om te bewijzen dat men het leven beter in de hand kan krijgen dan voordien gebeurde (E3).

4.4.1 GG: gesloten en open afdelingen

De re-integratiedoelstelling begint bij het opstellen van een detentietraject met oog op re-integratie. Voor gedetineerden met een gevangenisstraf onder de drie jaar, wordt in gesloten detentie echter geen re-integratietraject opgestart. Zij verlaten veelal onmiddellijk de gevangenis via strafonderbreking of ET. Ook voor gedetineerden die na detentie worden uitgewezen, is geen re-integratieplan mogelijk (GG1).

Voor straffen boven de drie jaar wordt wel een detentie- en individueel reclasseringsplan opgestart voor het re-integreren van de persoon in kwestie (GG1 & 3). Re-integreren zou hier echter eerder een technisch begrip zijn waarbij het draait rond vier zaken, namelijk: een vast adres, werk, sociale omgeving en nuttige dagbesteding zoals begeleiding voor de problematiek (E4).

Vooreerst wil men, naast het vinden van een vast adres, gedetineerden stimuleren tot het zoeken van werk (E1 & 4; GG1; OD2). Zo wordt aan de mensen met weinig schoolervaring de kans geboden om zich te oriënteren naar knelpuntberoepen⁴ of vrijwilligerswerk. Het draait er voornamelijk om dat ze opnieuw hun rol kunnen opnemen in de maatschappij. Gesloten systemen zorgen er dan ook voor dat er vanuit de PSD of JWW naar de VDAB gegaan wordt (GG5). Ten derde is het volgen van begeleiding nog een belangrijk gegeven voor re-integratie. Zo zetten gesloten gevangenisinstellingen vaak al in op een *intake* voor verdere hulpverlening.

Als laatste factor is ook hier de sociale omgeving een belangrijk gegeven. Het in stand houden van het netwerk van gedetineerden gebeurt onder andere door het organiseren van allerlei bezoekmomenten. Volgens drie respondenten wordt er echter te veel ingezet op het individu en te weinig op een individu dat deel uitmaakt van zijn sociale omgeving. De familiale context is

⁴ Knelpuntberoepen: beroepen waar steeds grote vraag naar is

nochtans belangrijk omdat ‘mantelzorg’⁵ veel kracht en hulpbronnen kan bieden om de persoon normconform gedrag te doen stellen (E1 & 4; GG3).

“In gesloten detentie gaan er veel relaties stuk. Na jarenlange detentie schieten er nog maar weinig contacten over. Ook andere relaties zijn gegroeid met medegedetineerden, waarvan ze dan uiteindelijk te horen krijgen dat ze geen contact meer mogen hebben wanneer de vrijheidsstraf afgelopen is.” (GG3)

De huidige gevangenen zouden er dan ook niet in slagen om mensen voor te bereiden op het leven later. De focus op deze vier voornoemde aspecten, zou niet voldoende zijn voor het re-integreren van gedetineerden:

“Deze vier technische domeinen zijn echter niet voldoende om iemand al zijn maatschappelijke rollen te laten invullen. We zalven hier en daar, maar grotendeels wordt het moeilijker gemaakt om hen sociaal te re-integreren.” (GG4)

“De oefening stopt dikwijls een stap te vroeg, want men is al tevreden dat de gedetineerde een woonst en werk heeft, ergens wordt opgevangen of begeleiding volgt. Men denkt dat men met deze vier pijlers het nodige doet, maar dat is maar een stukje van de maatschappelijke re-integratie hé.” (E4)

Volgens E1, 3 & 4 is dit niet enkel te wijten aan het detentiebeleid, maar ook aan het gegeven dat justitiehuzen overgeheveld werden naar de bevoegdheid van de gemeenschappen. Door de gedecentraliseerde structuur van België werden de mogelijkheden rond re-integratie afgesplitst van het gevangeniswezen en wordt het bereiken van deze doelstelling bemoeilijkt.

4.4.2 Open detentie

Open detentie is zoveel mogelijk gericht op het vormgeven van re-integratie in de maatschappij. Dit zou volgens de respondenten uit OD1 & 2 het beste lukken wanneer je gedetineerden ook effectief naar ‘buiten’ laat gaan. Zo wordt in open detentiesystemen ook gewerkt rond deze vier pijlers, maar dan eerder buiten de detentiemuren.

Het vast adres is ook hier een eerste pijler. Dan is er het zoeken naar werk als tweede, eveneens in samenwerking met de VDAB. Zo kan men naar opleidingscentra om er tussen de vrije burgers lessen te volgen.

⁵ Mantelzorg: zorg die langdurig en onbetaald aangeboden wordt door naasten

“Deze cursussen leveren, naar re-integratie toe, later gegarandeerd werk op in de bouwsector.” (OD1)

Ook de sociale omgeving vormt in open detentie een belangrijke schakel naar re-integratie toe. Binnen het ‘*belief* project’ (OD1) wordt hierop sterk ingezet. Er wordt heel wat georganiseerd, zoals een *dinner date* met Valentijn voor de vaste partners, een picknick voor het gezin met kinderspeeltuin, een bezoekmoment waarin een avonturenpark wordt opgesteld en nog vele andere activiteiten.

Verder zit men samen om het detentieplan te bespreken. Hierdoor kan men eenvoudiger de overgang maken van gesloten naar open detentie en in een nog verdere stap naar de justitie-assistent. Men zou, mede dankzij de kleinschaligheid, het traject individueler kunnen afstemmen waardoor men mensen makkelijker geïntegreerd krijgt (OD2). Anderzijds kunnen gedetineerden er in beide open detentiesystemen slechts terecht naar het einde van hun gevangenisstraf toe. Dit brengt dan ook met zich mee dat de re-integratie er veel intensiever gebeurt (OD1).

Samenvattend zien we dat de vier aspecten van re-integratie (cf. vast adres, werk, sociale omgeving en nuttige dagbesteding) niet voldoende zijn om de doelstelling te bereiken. In gesloten detentievormen stopt het hierbij, maar in open detentie gaat men nog een stap verder. Zo wordt rond deze vier pijlers in de samenleving gewerkt, waarbij het bovendien individueler gebeurt.

4.5 Invulling rehabilitatie

Het delicate aspect van rehabilitatie wordt weergegeven door volgende vergelijking:

“Je kan het vergelijken met 100 m lopen. Hier starten gedetineerden al 50 m achter de startlijn met een zware zak cement op hun rug die symbool staat voor hun hele geschiedenis. Anderen starten gewoon op die startlijn, met een licht zakdoekje in hun broekzak, namelijk datgene wat zij al hebben meegemaakt dat helemaal niet te vergelijken is.” (OD1)

Rehabilitatie is een proces waaraan gedurende de hele detentieperiode wordt gewerkt. Gedetineerden moeten dan ook ondersteund worden om het verleden een plaats te geven en een positief toekomstperspectief te hebben (GG3; E3). Zo zal iedere gedetineerde andere noden hebben om afscheid te kunnen nemen van zijn verleden (GG1).

4.5.1 GG: gesloten afdeling

Er moet besproken worden hoe men het leven terug gaat oppikken en men de eigen problematiek bespreekbaar kan maken. Gedetineerden kunnen hiervoor hun emoties kwijt door gesprekken met PSD, JWW, CvT en andere diensten. Daarnaast kunnen verzoeningsgesprekken plaatsvinden met familie en kinderen. Verder wordt ook gespreksruimte gecreëerd door aalmoezeniers en andere consulenten (GG1 & 5).

Rehabilitatie stopt hier echter niet bij:

“Het échte rehabiliteren is iemand terug zijn plaats in de maatschappij gunnen, in ál zijn sociale rollen.” (E4)

De heropname van het individuele rollenpatroon, kan gestimuleerd worden op allerlei manieren. Zo kan onder andere ingezet worden op de ouderrol door het organiseren van speciale kinderbezoeken tussen een gedetineerde ouder en het kind (GG2 & 5). Ook door het regelen van ongestoord bezoek kan men de partnerrol opnieuw opnemen. Opdat gedetineerden dit rollenpatroon volledig kunnen heropnemen, is het belangrijk dat ze niet buiten gaan met ‘een stempel van Justitie’ op hun hoofd (GG3). Hieraan komt het project van Rndom Prison bij GG2 tegemoet. Het is een initiatief waarbij het leven binnen en buiten met elkaar verbonden wordt en waarmee men vooroordelen over gedetineerden wil ontkrachten.

Om het verleden achter zich te kunnen laten, is het ook van belang om in te zetten op verslavingsproblematieken. Hiervoor zou het aanbod van drughulpverlening in gesloten detentie echter te beperkt zijn (GG2; E3). Bovendien zou verslaving tijdens detentie zelfs versterkt worden door een gevoel van leegheid vanwege de ontnomen autonomie. Het opvullen van deze leegte gebeurt dan ook vaak door het gebruik van illegale en legale drugs uit de medische sector (E4).

Men kan er als gedetineerde wel voor kiezen om naar de ‘drugvrije afdeling’ te gaan, om zo een einde te maken aan het verleden van druggebruik. Ondanks deze mogelijkheid, blijft het volgens enkele respondenten toch een probleem dat hiervoor de nodige motivatie een vereiste is (GG1 & 4; E3 & 4). Volgens hen zou het een verkeerd idee zijn om mensen enkel te helpen met hun problematiek wanneer zij genoeg gemotiveerd zijn om hier effectief iets aan te doen.

“Ik ben het er wel mee eens dat het uiteindelijk een start zou moeten zijn, maar voor de hulpverlener moet de start daar nog voor liggen.” (E3)

Ook E4 geeft aan dat men voorzichtig moet zijn met het woord ‘motivatie’, want mensen worden juist dikwijls gemotiveerd dankzij een begeleidingstraject:

“Bij de verslavingsproblematieken kunnen we doorgaans nooit spreken over een intrinsieke motivatie om te stoppen met druggebruik. Iemand die doorwinterd verslaafd is, blijft dan ook voor gesloten deuren staan van veel centra en begeleidende instanties . . . Het is dan ook de uitdaging en kunst om te durven werken met mensen die bij aanvang misschien niet bijzonder gemotiveerd zijn, maar waardoor je door het mobiliseren van externe motivatoren gaandeweg van die externe een intrinsieke motivator kan maken. Dit moet de resultante zijn van begeleiding en niet het begin ervan.”

4.5.2 GG: open afdeling

Naast alle voornoemde initiatieven (cf. emoties uiten, heropname rollenpatroon en drughulpverlening) zet men in de open afdeling van de gesloten gevangenis nog extra in op het uiten van emoties. Zo worden verplichte gespreksgroepen georganiseerd waarbij men de keuze kan maken voor individuele- of groepsbegeleidingen. Hier wordt het leven besproken en moet men zichzelf durven blootstellen over wat goed en slecht gaat (GG4).

4.5.3 Open detentie

Ook in open detentie zet men in op het uiten van emoties. In OD1 is er de mogelijkheid om steun te vinden bij dieren. Daarnaast wordt ook hier het rollenpatroon onderhouden door het organiseren van speciale bezoekmomenten. Voor het aansterken van de sociale rollen, wordt in OD2 gewerkt met krachtcoaches die ondersteuning bieden bij vragen als: ‘Hoe ga je een goede vader zijn als je buiten komt?’, ‘Hoe is het met je financiën gesteld?’ of ‘Heb je budgetbeheer nodig?’.

Inzake verslavingsproblematieken werkt men in open detentie anders dan in de drugvrije afdelingen. In OD1 is er de mogelijkheid tot het volgen van een therapeutisch drughulpprogramma ‘*belief*’. Ook hier moet de opmerking gemaakt worden dat wel de nodige motivatie vereist is. Daarnaast zet men sterk in op het opnieuw aanbrenge van structuur in het leven van een gedetineerde. Door een duidelijke dagindeling te onderhouden, wordt het totale stuurloze van de problematiek opnieuw aangestuurd (OD & 2).

Het uiten van emoties, heropnemen van rollenpatronen en drughulpverlening zijn basisconcepten voor rehabilitatie die in alle detentievormen doorgaans aanwezig zijn. In open afdelingen is het uiten van emoties echter een verplicht gegeven, waardoor

moelijkheden nog meer gecommuniceerd worden. Verder zien we dat drughulpverlening beter verloopt in open detentievormen omdat men eerder therapeutisch te werk gaat dan dat men gedetineerden in een ‘drugvrije’ omgeving plaatst. Desondanks zou de vereiste motivatie ervoor verkeerd zijn.

4.6 Invulling bescherming van de maatschappij: dynamische veiligheid

Dynamische veiligheid gaat over een goede relatie tussen het gevangenis personeel en de gedetineerden, maar ook over een goede relatie tussen gedetineerden onderling. Het behelst dus de gehele gevangenis sfeer.

4.6.1 GG: gesloten en open afdelingen

Om te beginnen moet het personeel tussen en niet boven de gedetineerden staan. Enkel op die manier weet men wat er leeft (GG1). Goede onderlinge relaties zijn hierbij dan ook een basisconditie om de strafuitvoering degelijk uit te voeren. Dit zou iets zijn waar men als directeur elke dag aan moet werken en bijsturen. Wanneer het personeel zich afzet tegen de gedetineerden, moet men dan ook ingrijpen als directeur (GG2; E3).

“Je komt toe, staat in verwondering voor hetgene wat je aantreft, voor de mensen die op je weg komen. Je bent geïnteresseerd in mekaar en als je dat uitstraalt als directeur, hoop ik dat andere mensen daar ook interesse in krijgen.” (GG3)

Hierdoor zou je volgens E4 veel meer kunnen bereiken dan met allerlei technologische snuffjes (cf. statische veiligheid). Veiligheid moet een resultante zijn van de kwaliteit van onderlinge interacties en inspanningen die geleverd worden, eerder dan het opleggen ervan. Men omschrijft de gevangenis cultuur ook wel als de ‘*moral performance*’ van detentiesystemen (E4).

E4 maakt de volgende vergelijking inzake het belang van een positieve gevangenis cultuur:

“Het wordt op een bepaald moment een domino spel. Als de ene domino valt, valt de kwaliteit van alle andere dominosteentjes. Om deze redenen is het belangrijk dat die eerste dominostenen de juiste zijn door dat klimaat van de gevangenis. Als dat al niet goed zit, dan maakt dit dat veel goeie inspanningen achteraf teniet gedaan worden.”

Er worden dan ook tal van activiteiten georganiseerd om samenwerking tussen personeel en gedetineerden te bewerkstelligen. Zo wordt nauw samengewerkt in de keuken, de werkplaatsen en bij de kuisploeg. Daarnaast zijn er nog initiatieven zoals het Music For Life evenement

waarbij gedetineerden materiaal maken dat verkocht wordt aan het personeel ten voordele van het goede doel (GG1 & 4). Ook tijdens de coronacrisis worden de banden onderling versterkt. Zo maken de gedetineerden mondklappers voor het personeel (GG1).

Bovendien kan dynamische veiligheid bijdragen tot de begeleiding van de gesloten naar open afdeling binnen de gesloten gevangenis. Zo zet men in GG5 in op observatie waardoor actief nagegaan wordt hoe het met de gedetineerden gaat. Op die manier verloopt de begeleiding individueler en kunnen verschillende zaken sneller opgepikt worden.

Zonder hiermee het huidige bewakingspersoneel te willen aanvallen, gaven verschillende respondenten toch ook aan dat de opleiding van het personeel een rol speelt in de totstandkoming van dynamische veiligheid:

“Eigenlijk selecteren wij massaal de verkeerde mensen, die niet achter deze doelstellingen staan.” (GG4)

“Ons personeel is niet in die zin bejegend of omkaderd dat je moet zeggen dat we een topbedrijf zijn.” (GG2)

Zo zou de kans op slagen volgens hen groter zijn mochten mensen in het bewakingskader eerder van het type ‘opvoeder’ zijn. Met alle respect voor de huidige medewerkers, stelt men dat er een gebrek is aan degelijk opgeleid personeel en dat men op zoek moet gaan naar andere profielen (OD1; GG2 & 4; E2 & 3). Naar het geven van inhoud toe, zou men hierdoor meer kunnen bereiken. E2 nuanceert deze visie door aan te halen dat ook veel afhangt van het soort ‘mens’ dat men is.

4.6.2 Open detentie

De ‘*moral performance*’ redenering wordt sterk doorgetrokken naar de organisatie van open detentiesystemen. Daar zit het beveiligen voornamelijk in het cognitieve proces en het respecteren van de leefregels (E2 & 4). Gedetineerden moeten hier zelf weten waar de grenzen van komen en gaan liggen. E4 stelt dat hoe meer men dit zelf kan, hoe minder er bijkomend gecontroleerd moet worden via externe procedures en dure installaties.

Bovendien is het zo dat de beambten de hele dag door tussen de gedetineerden staan waardoor uiteindelijk geen verschil valt op te merken tussen beambten of gedetineerden. Er wordt samen gewerkt in OD1 & 2, waardoor een vertrouwensband ontstaat.

“Binnen de muren is de dynamische veiligheid de grootste vorm van veiligheid: de chef die hier staat, staat er als mens . . . Als er iemand moeilijk doet, is dat niet zoals in een

andere gevangenis de celdeur open en op slot doen. Hier moeten we daarmee omgaan en dat aanpakken.” (OD1)

Volgens twee respondenten moeten we het belang van dynamische veiligheid niet voorstellen als een utopie. Het zou een moeilijk evenwicht zijn in hoeverre je deze warme bewaking moet doortrekken (E1; GG5). Men moet oppassen dat men zichzelf niet in een soort ‘betweterige’ of ‘moraliserende’ rol plaatst. Zo zouden vele gedetineerden geen boodschap hebben aan deze ‘bemoederende’ manier van werken. Men moet het eerder gaan bekijken in functie van de gedetineerde en het slechts aanbieden wanneer men erom vraagt.

“Je moet mensen niet overstelpen met van alles, ze moeten ook gewoon nog even kunnen ‘zijn’.” (GG5)

Voor het invullen van dynamische veiligheid zien we dat veel afhankelijk is van de *moral performance*. Dit hangt, zowel in open als gesloten detentievormen, grotendeels af van gevangenisdirecteurs die hun visie doorgeven aan het personeel. Daarnaast zou dit ook gebonden zijn aan de manier waarop het personeel deze gevangencultuur invult. Verder zien we dat open gevangenissen inzetten op het respecteren van leefregels, terwijl er in gesloten gevangenissen eerder gewerkt wordt rond een goede verstandhouding.

4.7 Invulling bescherming van de maatschappij: statische veiligheid

“Men gaat er in de maatschappij bijna intuïtief en spontaan van uit dat de gevangenis instaat voor het bijdragen tot de veiligheid van een samenleving. Het is op zich wel een doel dat alles in beveiligde omstandigheden gebeurt en dat er niemand ontsnapt, maar dit zou niet het belangrijkste doel zijn waar het gevangeniswezen voor staat.” (E4)

4.7.1 GG: gesloten en open afdelingen

Veiligheidsprocessen zijn overheen de gesloten gevangenissen een uniform gegeven, zoals de aanwezigheid van hoge muren, camera’s, controlesystemen, celfouilles, lichaamsfouilles, metaaldetectie enzovoort (GG1 & 3). Statische veiligheid is bij wijze van spreken de ‘politie-functie’ van detentie (E4). Desondanks, is deze veiligheid toch geen primerend gegeven volgens alle gevangenisdirecteurs.

4.7.2 Open detentie

In OD1 & 2 wordt minder ingezet op deze ‘koude bewaking’. Er staan namelijk geen hoge muren, er is geen metaaldetectie, er zijn geen cellen of tralies en de deuren gaan er niet op slot.

Alle respondenten, zowel van open als gesloten detentiesystemen, zijn het erover eens dat er niet opnieuw opgeschoven moet worden naar het harde, kille, koude klimaat dat de strafuitvoering voor een lang stuk gehanteerd heeft. Volgens E4 zou statische veiligheid wel nodig zijn, maar voornamelijk aan de periferie van detentie. Binnenin de gevangenis zou dit niet de oplossing zijn, aangezien daar de cultuur van de gevangenis en dus dynamische veiligheid het belangrijkste element is. Zo zou het opleggen van veiligheid er zelfs voor zorgen dat men dit zal proberen omzeilen omdat het niet comfortabel aanvoelt. Volgens de respondent van GG3 voorkomt men met statische veiligheid enkel dat men een tijdje buiten geen misdrijven meer gaat plegen. Dit, terwijl men binnen wel nog misdrijven pleegt, alsof de gevangenis geen deel uitmaakt van de samenleving (GG3).

Statische en dynamische veiligheid moeten volgens alle respondenten dan ook gezien worden als een 'en-en-verhaal'. Zo zou statische veiligheid wel nodig zijn, maar kan het enkel efficiënt zijn in de mate dat dynamische veiligheid efficiënt is.

“Technologie kan een hulpmiddel zijn, maar uiteindelijk zal alles staan of vallen met hoe personeelsleden zich gedragen. De beste manier waarop we de gevangenis ontvluchten, is gewoon via de voordeur. Je moet er enkel voor zorgen dat je mensen zo ver krijgt dat ze deze deur niet open of dicht doen.” (E4)

Concluderend zien we dat gesloten detentievormen eerder beschikken over statische veiligheidsvormen dan open detentiesystemen. Dit is te wijten aan veiligheidsprocessen die hiermee gepaard gaan. Desondanks kan worden opgemerkt dat deze veiligheidsvorm voor beide detentievormen niet primeert en gecombineerd moet worden met dynamische veiligheid.

4.8 Invulling bescherming van de maatschappij: recidive voorkomen

De gedetineerden moeten in detentie gestimuleerd worden om de regels na te leven, ook al zijn die voor hen soms confronterend, irriterend of frustrerend. De organisatie en het personeel moeten dan ook zelf het rolmodel uitmaken voor de regels van onze rechtsstaat (E4).

“Als de gevangenis één pedagogische opdracht heeft dan is het om mensen, die er in de buitenwereld blijkbaar niet in geslaagd zijn om volgens de wet en de regels van dit land te leven, binnen de gevangenis toch te confronteren met het feit dat men best een leven kan opbouwen in een omgeving waar die regels gelden.” (E4)

4.8.1 GG: gesloten en open afdelingen

In gesloten gevangenissen zit het voorkomen van recidive vervat in enkele van de voorgaande besproken doelstellingen, waaronder het zelfherstel, de re-integratie en rehabilitatie.

4.8.2 Open detentie

Naar recidive toe gaat men in OD1 nog verder dan het nastreven van doelen als zelfherstel, re-integratie en rehabilitatie. Men werkt er met het ‘*belief* project’, een therapeutisch drughulpprogramma waar jaarlijks 18 tot 20 personen aan deelnemen.

“Wetenschappelijk onderzoek heeft uitgewezen dat bij de mensen die dat programma gevolgd hebben, het herval een heel stuk kleiner is dan de mensen die in gelijkaardige omstandigheden opgesloten zaten zonder het volgen van dit programma.” (OD1)

Van de 100 personen die het ‘*belief* project’ volgden, zag men dat 45% herviel, terwijl van diezelfde groep gedetineerden die dit project niet volgden tot wel 75% herviel. Het procent werd door het project dus bijna gehalveerd. Het programma is wel duur, maar als je uitrekent hoeveel winst je maakt op gedetineerden die niet terugkeren, is het renderend. Ook E1 geeft aan dat het project goed werkt, mede dankzij de goede ondersteuning ervan. Nog een ander project is de ‘pre-therapie’ voor zedendelinquenten⁶. Deze personen gaan naar een residentiële hulpverlening of andere gespecialiseerde inrichting (OD1).

De cijfers tonen dan ook aan dat het voorkomen van recidive beter verloopt in open detentie dan in gesloten gevangenissen.

4.9 Zwaktes van detentiesystemen

Hier worden de zwaktes van detentiesystemen besproken die maken dat de invulling van strafuitvoeringsdoelen bemoeilijkt worden.

4.9.1 GG: gesloten en open afdelingen

Alle respondenten geven aan dat strafuitvoeringsdoelen niet naar de letter van de Basiswet waargemaakt kunnen worden.

“We zijn niet op één doelstelling gebuisd, maar we zijn op allemaal gebuisd . . . De tijd nemen voor het verdere perspectief wordt met de dag moeilijker.” (GG4)

Er kunnen veel redenen en obstakels aangehaald worden die het bereiken van de strafuitvoeringsdoelen hinderen. Dit is voornamelijk te wijten aan de verouderde

⁶ Zedendelinquenten: veroordeelden omwille van feiten in de seksuele sfeer

gevangenisstructuur en beperkte middelen waarover men beschikt. Zo gaat de energie van vandaag naar het beheren van crisissen, zoals personeelstekort, slechte arbeids- en levensomstandigheden, overbevolking, stakingen enzovoort (GG2, 3 & 4; E1 & 4).

Verder beschikken verschillende gesloten gevangenissen over een open afdeling. Hoewel deze afdelingen beter inhoud kunnen geven aan de invulling van de doelen, beschikken zij slechts over een beperkt aantal plaatsen (GG1, 2 & 4). Tenslotte hebben gevangenissen ook te kampen met het probleem dat ze kunnen dienen als ‘arresthuis’⁷. De grootste onrust zou zich voordoen bij beklaagden⁸, namelijk diegenen die vanuit hun vrijheid binnenkomen en waarvan men niet weet hoe gevaarlijk ze zijn. Hier heeft men de neiging om eerder restrictief te werk te gaan en te focussen op veiligheid in plaats van op de strafuitvoeringsdoelen (E4; GG2 & 5).

4.9.2 Open detentie

In OD1 zou de infrastructuur niet meer aangepast zijn aan de hedendaagse normen. Bovendien is het als detentiesysteem ook niet altijd eenvoudig om een draagvlak te creëren door de nabije omgeving (E2; OD2). Tot slot is de doorstroom van gesloten naar open detentie ook een moeilijk gegeven door het verschil in werkkader, namelijk het therapeutische tegenover het sanctionerende (GG2).

Verder kan men niet zomaar naar een open detentiesysteem doorstromen omdat de juiste motivatie nodig is, terwijl sommigen net dat duwtje in de rug nodig hebben om gemotiveerd te zijn (OD1; E3 & 4). Bovendien is er vandaag geen enkele gedetineerde die vanaf dag één van zijn vrijheidsstraf in open detentiesystemen kan verblijven. Gedetineerden hebben dus al jaren detentieschade opgelopen tijdens hun verblijf in een gesloten gevangenis (OD1 & 2).

4.10 Sterktes van detentiesystemen

Naast de zwaktes, worden hier de sterktes van detentiesystemen besproken die de invulling van strafuitvoeringsdoelen vergemakkelijken.

4.10.1 GG: gesloten en open afdelingen

Er kan ingezet worden op regimedifferentiatie binnen gesloten gevangenissen, door het creëren van open en gesloten secties (GG1, 2, 4 & 5). De gesloten afdelingen dienen voornamelijk om gedetineerden te observeren bij het binnenkomen in detentie. Het is daarna wel de bedoeling dat ze doorstromen naar de open secties, zodat ze daar een groot deel van hun detentie kunnen

⁷ Arresthuis: strafinrichting waar mensen in voorhechtenis zitten, in afwachting tot hun straf

⁸ Beklaagde: persoon die in de gevangenis verblijft in afwachting tot de straf

uitzitten. Tenslotte worden de uitstekende relaties met partners zoals de Vlaamse Gemeenschap, politiediensten, rechtbank en CvT aangehaald als grote sterkte (GG2).

Volgens E4 kunnen we stellen dat het verblijf in detentie voor een aantal gedetineerden toch iets teweegbracht:

“Ik heb doorheen gans mijn carrière gezien dat er ook veel mensen de gevangenis verlaten met voor de eerste keer een job of een doorbraak in hun affectieve relatie omwille van het feit dan ook de buitenwereld even heeft kunnen ademen . . . Voor sommigen is de gevangenis het eerste milieu waarin ze een beetje structuur krijgen . . . Ook de tewerkstelling brengt voor veel gedetineerden toch wel wat arbeidsethos mee.”

4.10.2 Open detentie

Het verwezenlijken van strafuitvoeringsdoelen zou eenvoudiger zijn in open detentiesystemen. Naast het feit dat dit te maken heeft met haar kleinschaligheid en bijgevolg een individueler traject kan bieden, is dit ook te wijten aan het soort profielen van gedetineerden dat er verblijven. Vooreerst is het eenvoudiger om te werken met langgestraften die naar open detentie doorstromen dan met beklagden die starten in een gesloten systeem.

“Het gaat om minder problematische gedetineerden . . . waardoor zij a priori ontvangen worden in een minder negatief cachet.” (E4)

Bovendien zitten gedetineerden al wat verder in hun detentiefase, omdat ze er pas terecht kunnen op het einde van hun straf. Bijgevolg gaat het om gedetineerden die zelf hebben gekozen voor een verblijf in de open inrichting, waardoor motivatie reeds aanwezig is (OD1). Tot slot hebben zij er het voordeel dat de samenleving betrokken is. Zo wordt er meer samengewerkt met diensten van binnen en buiten, waardoor de professionele invalshoek een stuk groter is en men beter begeleid kan worden (OD1 & 2).

4.11 Belangrijkheid doelen

De vraag of strafuitvoeringsdoelen een leidinggevend element zijn in detentie, wordt hier beantwoord. Zo wordt aangegeven dat doelstellingen, zowel in gesloten als open detentie, niet ieder uur van de dag benoemd, maar wel vooropgesteld worden.

“In theorie probeert men er werk van te maken om mensen te stimuleren om terug naar de inhoud te gaan... Maar in de praktijk... .” (GG4)

4.11.1 GG: gesloten en open afdelingen

Alle respondenten van gesloten gevangenissen geven aan dat het nodig is om de doelen mee te nemen indien je correct en rechtvaardig met de mensen wil omgaan, los van het feit dat er een wet voor bestaat. Gezond verstand, respect, correctheid, zorgvuldigheid, rechtvaardigheid en menselijkheid zijn begrippen die ertoe doen (GG1 – 5; E3). Ook in de open secties van de gesloten gevangenissen probeert men sterk te werken volgens een beleid dat rekening houdt met de strafuitvoeringsdoelen. Personeelsleden die werken in gesloten systemen worden dan ook geresponsabiliseerd om de doelen in acht te nemen (GG1 & 5). Desondanks blijft het volgens E4 een moeilijk gegeven om de doelstellingen in de hoofden te krijgen van alle medewerkers in detentie. Het is en blijft echter wel belangrijk, wat aangetoond wordt door het volgende uitgangspunt:

“Gedetineerden zullen ook ooit buiten komen, waardoor je ervoor moet zorgen dat ze van in het begin geen wrok koesteren tegen je systeem.” (GG2)

4.11.2 Open detentie

Er wordt door beide respondenten van OD aangegeven dat het werken rond de verschillende doelen de reden van bestaan is voor open detentie:

“Opsluiten om op te sluiten en bij te houden tot de tijd verlopen is, daarvoor bestaan wij niet . . . Er wordt niet zomaar in het luchtledige gewerkt.” (OD1)

“Het detentieplan wordt gezien als de concrete uitwerking van strafuitvoeringsdoelen. Doelen als schadebeperking, herstel en re-integratie worden hier expliciet opgenomen en vooropgesteld.” (OD2)

4.12 Toekomst van detentie: een en-en-verhaal

Door de Basiswet (2005) en de Wet op de Externe Rechtspositie (2006) werd komaf gemaakt met de omzendbrieven en kwam er een juridisch kader voor de strafuitvoering (E4).

“Ik denk dat het onze verdomde, morele plicht is om het zeker ook te hebben over die basis, die ligt onder het gevangeniswezen in de vorm die het gevangeniswezen op dit moment in anno 2020 aanneemt. Er moet gewezen worden op wat waarschijnlijk een mogelijks betere manier zou kunnen zijn om dezelfde doelen te bereiken dan diegenen die het gevangeniswezen probeert te bereiken, maar dan met veel minder schade.” (E3)

Gevangenissen van het Ducpétiaux-model waren lange tijd sterk geënt op het overbeveiligde, gesloten systeem van vroeger. De situatie was er slecht en de noden waren hoog (E1 & 2). Door

het eerste en tweede Masterplan Gevangeniswezen werd geïnvesteerd in renovatie van de huidige gevangenissen en het creëren van extra capaciteit. Met Masterplan 3 ging men voor de toekomst van detentie meer inzetten op differentiatie in de nieuwe gevangenissen en vervangbouw (E2). Volgens andere respondenten is het onlogisch om verder te bouwen op die oude gevangenissen die er zo lang geleden, ver weg van de samenleving, gebouwd werden (E3; GG3).

Als systeem zou men vandaag echter nog steeds te kort komen (GG5). Daarom worden verder enkele aanbevelingen geformuleerd opdat detentiesystemen in de toekomst hieraan tegemoet kunnen komen.

4.12.1 Startpunt: open detentie

Vooreerst moet vanaf het moment van binnenkomst in detentie ingezet worden op het werken met een *risk management* om te ontdekken wie waar het beste functioneert (E1, GG1). Nu gebeurt dat classificatieonderzoek pas op het kantelmoment tussen het verblijf in een arresthuis en de effectieve veroordeling. Er wordt dan gekeken naar het juridisch statuut, de omgang in sociale relaties, de mate waarin je gevaarlijk bent of andere kwetsbaarheden vertoont. Op dit moment is intussen al veel detentieschade aangericht waardoor het geobserveerde gedrag de risico-inschatting kan vertekenen (E4).

Om deze reden is het voor enkele respondenten belangrijk dat er van in het begin gestart wordt in een open detentieregime (GG1, 2 & 4; E3). De open detentiesystemen van vandaag vormen echter nooit het startpunt van de vrijheidsstraf, maar maken een verdere stap in het detentietraject uit. Vele gedetineerden zouden echter niet thuis horen in het huidige gesloten systeem. Zo zou men veel schadelijke effecten kunnen teweegbrengen in die zware, gesloten fase. Hierdoor zou je mensen, die bij aanvang wel geschikt waren voor een start in een open inrichting, door die té punitieve sfeer onveilig maken (E4). Bovendien zou men gedetineerden in meer aangepaste *settings* positiever en zinvoller kunnen inzetten (GG4; E3).

“Ik maak de vergelijking met het Pareto-principe⁹: 80% van onze gedetineerden hebben geen hoog beveiligde gevangenissen nodig en kunnen perfect leven in een gevangenis met een laag veiligheidsniveau en met meer zicht op de buitenwereld . . . Ik ben ervan overtuigd dat veel gedetineerden veel sneller in laag beveiligde, open inrichtingen zouden moeten kunnen gevestigd worden.” (E4)

⁹ Pareto-principe: de 80 – 20 regel

Open detentiesystemen worden vaak verbonden aan het begrip ‘kleinschaligheid’ dat zich bevindt op het niveau van werken met een groep gedetineerden die niet te groot is. Dit probeert men dan ook te verwezenlijken in de gevangenis van Haren die de huidige Brusselse gevangenissen zal vervangen. Er kwam veel kritiek op haar grootschaligheid, maar kleinschaligheid zal hierbinnen bereikt worden door te werken met *units* van maximum 30 gedetineerden (E2 & 4). Zo wordt Haren een gevangenisdorp met verschillende afdelingen en plaatsen waarnaar gedetineerden zich kunnen verplaatsen door middel van een *badge* systeem (E1 & 2).

“Het nadeel van het klassieke cel regime is dat alles in de cel gebeurt . . . In Haren worden alle functies uit elkaar getrokken waardoor men zich moet bewegen.” (E4)

Naast grote complexen waarbinnen gedifferentieerd wordt, zijn er nog andere varianten om kleinschaligheid te bekomen. Zo is er de ideologie van ‘De Huizen’ waarbij men inzet op differentiatie, individualisatie en betrokkenheid in de samenleving. De huidige transitiehuizen zijn dan ook geïmplementeerd als voorloper van de eventuele toekomstige detentiehuizen (E2; OD2). Binnen deze visie wil men daarnaast ook inzetten op kleinschaligheid voor meer zwaar beveiligde en gesloten regimes (GG3). Daartegenover staat de visie van enkele respondenten die hier niet helemaal mee akkoord gaan, wat verder uitgelegd zal worden.

4.12.2 Startpunt: gesloten detentie

Vier respondenten geven aan dat het dient te gaan om een ‘en-en-verhaal’ en niet enkel over ‘kleinschaligheid’ en ‘verankering in de samenleving’. Zo zou een start in open detentie niet voor alle gedetineerden werken (GG2; OD2; E2 & 4).

“Er zijn er wel een aantal die uit de maatschappij gehaald moeten worden.” (E4)

“Je kan namelijk niet iedereen hebben als buur in de samenleving. Als het gaat om een gewoon huis in de buurt dan kan het werken, maar zo’n zwaar beveiligd huis in een woonomgeving gaan zetten, is een naïeve visie.” (GG2)

Het vertrek vanuit een gesloten regime en de eventuele doorstroom naar een meer open regime, moet dus ook behouden blijven. De grootschalige gevangenis dient voor gedetineerden die meer veiligheidsmaatregelen nodig hebben. Dit wordt aangetoond door volgende stelling:

“Je kan de gevangenis vergelijken met een ziekenhuis. Kleine ziekenhuizen in de buurt zijn goed, maar als er grote problemen zijn, mag je blij zijn dat het UZ er is.” (OD1)

Er worden toch aanbevelingen geformuleerd omtrent de schaal van deze gesloten gevangenissen. De ideale omvang zou een celcapaciteit van 300 tot 350 zijn (E3; GG5). Hierbij gaat het dan voornamelijk over schaalvoordelen en economische rentabiliteit, omdat je bepaalde diensten op grote schaal makkelijker kan aanbieden. Kleinere gevangenissen zijn duurder omdat je steeds minimaal zoveel middelen moet inzetten en bovendien niet alle behoeften kan invullen. Grotere gevangenissen van 500 gedetineerden en meer worden dan weer inefficiënt (E3 & 4).

Tot slot wordt aanbevolen om de uitstroom te vergroten. Gedetineerden, die gedurende een bepaalde periode weinig risicogedrag stellen, moeten zo snel mogelijk naar 'buiten' begeleid worden opdat zij productiever kunnen bezig zijn. Experts 1 en 3 geloven dan ook eerder in de meerwaarde van alternatieven voor detentie zoals probatie¹⁰ of ET. Detentie zal volgens hen zelfs een uitdovend effect kennen. Men is ervan overtuigd dat er binnen 100 à 200 jaar geen gevangenissen meer zullen bestaan zoals we die nu kennen, net om de simpele reden dat we 200 à 300 jaar geleden geen gevangenissen hadden.

¹⁰ Probation: bepaalde na te leven voorwaarden tijdens een proeftermijn ter vervanging van de vrijheidsstraf

5. Discussie

De strafuitvoeringsdoelen die werden besproken zijn erg overlappend en kunnen elkaar al dan niet versterken. Zo zien we steeds volgende elementen terugkeren: de sociale omgeving van gedetineerden, diverse soorten tewerkstelling, het uiten van emoties in allerlei vormen, het hulpverleningsaanbod enzovoort.

Deze raakvlakken zijn zowel terug te vinden in gesloten afdelingen, in open afdelingen van de gesloten gevangenis als in open detentiesystemen. Anderzijds valt wel op te merken dat het invullen van elk doel eenvoudiger verloopt in open afdelingen van gesloten gevangenissen en open detentie. Dit heeft echter niet enkel te maken met de infrastructuur, het soort regime of de middelen die er aanwezig zijn. Het is ook te wijten aan het soort profiel van gedetineerden die hier terechtkomen. Zo gaat het over gedetineerden die reeds gemotiveerd zijn en al een stuk verder zitten in hun detentiefase.

De invulling van de doelen verloopt moeilijker in gesloten gevangenissen mede omdat het bemoeilijkt wordt door de verouderde detentiecontext. Daarnaast worden sommige gesloten systemen gebruikt als arresthuis, waardoor minder ingezet kan worden op het invullen van de doelen. Bovendien hebben gesloten gevangenissen te kampen met het probleem van overbevolking en personeelstekort, terwijl open detentiesystemen slechts de plaatsen opvullen tot waar hun capaciteit strekt. Er moet dus rekening gehouden worden met al deze achtergrondfactoren, waardoor het verschil in verwezenlijking ook deels verklaard kan worden.

6. Besluit

Ieder detentiesysteem bereikt het invullen van de strafuitvoeringsdoelen voor een stuk. Van elk opgesomd doel kunnen enkele voorbeelden aangehaald worden, maar dit blijft slechts bij kleinigheden. Alle respondenten ondervinden dat ze de Basiswet niet naar de letter kunnen waarmaken, wat niet betekent dat ze deze niet eerbiedigen. Er zijn dan ook nog heel wat mogelijkheden tot verbetering.

6.1 Praktische invulling naargelang het detentiesysteem

Vooreerst wordt door middel van dit onderzoek antwoord geboden op de praktische invulling van strafuitvoeringsdoelen in detentie. Door regimedifferentiatie in de Belgische penitentiaire context kunnen verschillende invullingen onderscheiden worden. Zo zullen drie detentiecontexten besproken worden: gesloten afdelingen, open afdelingen en open detentiesystemen.

De eerste doelstelling, **schadebeperking**, wordt in de gesloten afdeling ingevuld door middel van verschillende initiatieven. Dit is echter niet eenvoudig te verwezenlijken vanwege het isolement waarin gedetineerden zich bevinden. In de open afdeling verloopt schadebeperking beter omdat er een soepeler regime gehanteerd wordt. Verder gebeurt de invulling van het normaliseringsbeginsel nog vlotter in open detentie omdat het ingebed zit in haar structuur. Ten tweede is er het **herstel** volgens de filosofie van de Basiswet. ‘Herstel aan slachtoffers’ als eerste dimensie gebeurt doorgaans gelijklopend in gesloten afdelingen, open afdelingen en open detentie. Zo engageren deze systemen zich voor het financiële en emotionele aspect. Een tweede dimensie van herstel is ‘zelfherstel’ waarbij open detentievormen meer verantwoordelijkheden geven dan gesloten. Bovendien vallen open afdelingen te onderscheiden van de gesloten, aangezien meer responsabiliteit gegeven kan worden dankzij de lossere structuur.

Vervolgens is er de **re-integratie**doelstelling, waarbij men zowel in gesloten als open detentie werkt rond vier aspecten (cf. vast adres, werk, sociale omgeving en zinvolle dagbesteding). In open detentiesystemen zien we dat het traject individueler en eerder in de samenleving georganiseerd wordt, waardoor begeleiding beter verloopt. Deze vier aspecten zijn echter niet voldoende om te komen tot een geslaagde re-integratie, wat deels te wijten is aan het feit dat justitiehuisen overgeheveld werden naar de gemeenschappen. Verder wordt ingezet op **rehabilitatie** om het verleden een plaats te kunnen geven. Zowel in gesloten als open detentie werkt men rond het uiten van emoties, opnemen van rollenpatronen en verhelpen van

verslavingsproblematieken. Waar men in gesloten detentie werkt met drugvrije afdelingen, wordt in open detentie gewerkt met therapeutische drughulpprogramma's. De vereiste motivatie voor beiden zou echter geen positief gegeven zijn.

Een laatste doel is de **bescherming van de maatschappij** waar enerzijds de 'dynamische veiligheid' een belangrijke rol speelt. In gesloten gevangenissen hangt de *moral performance* sterk samen met het beleid dat gevoerd wordt door de gevangenisdirecteurs en het personeel. In open detentie zien we een lossere gevangencultuur, waarbij vertrouwen de basis vormt voor veiligheid. Naast de dynamische, is er nog het belang van de 'statische veiligheid'. Deze veiligheidsvorm is eerder aanwezig in gesloten dan in open detentie. Een combinatie van beiden is echter noodzakelijk waarbij de statische gebruikt moet worden als hulpmiddel voor de dynamische. Als laatste is er nog 'het voorkomen van recidive', dat door de verschillende detentiesystemen ingevuld wordt door de verwezenlijking van enkele voorgaande doelen, namelijk zelfherstel, re-integratie en rehabilitatie. In open detentie wordt ook expliciet ingezet op een therapeutisch begeleidingsprogramma waarmee recidive reeds sterk teruggedrongen werd.

Concluderend kunnen we stellen dat de verwezenlijking van de doelstellingen afhankelijk is van de soorten detentiesystemen. Naast de *mindset* en context, kunnen ook sterktes en zwaktes hiervoor een verklaring bieden. Zo is de moeilijke invulling in gesloten detentie deels te verklaren vanuit de verouderde infrastructuur, beperkte plaatsen in de open secties en de populatie van gedetineerden. Bij open detentiesystemen zijn het draagvlak in de samenleving, de moeilijke doorstroom, motivatie en reeds opgelopen detentieschade enkele zwaktes. Tenslotte zijn er ook sterktes zoals de mogelijkheid tot regimedifferentiatie en goede relaties met externe partners die in gesloten detentie bijdragen tot de invulling van doelen. In open detentie zijn er sterktes zoals de individuele trajectbegeleiding dankzij kleinschaligheid, profielen van gedetineerden, aanwezige motivatie en betrokkenheid van de samenleving.

6.2 Doelen naar de geest, maar niet naar de letter

Een derde onderzoeksvraag is of de strafuitvoeringsdoelen als een leidinggevend element worden beschouwd voor het beleid. Zo wordt het werken rond de verschillende doelen aangehangen, maar slechts in de mate van het mogelijke. Mede dankzij de zwaktes van beide systemen, is het naleven van de Basiswet naar de letter niet mogelijk. Desondanks probeert men deze in elk systeem toch voorop te stellen door ze na te leven naar de geest en zo rechtvaardig mogelijk met gedetineerden om te gaan.

6.3 Aanbevelingen

Ten slotte kan gesteld worden dat er verbeteringen mogelijk zijn opdat strafuitvoeringsdoelen een betere invulling krijgen in detentie. Aan de zwaktes van vandaag, zoals de verouderde context, beperkte middelen, begrensde capaciteit, draagvlak van de omgeving enzovoort, kan tegemoet gekomen worden door toekomstige detentievormen.

Over het algemeen moet uitermate ingezet worden op differentiatie. Een eerste aanbeveling hiervoor is het *risk management* eerder te laten plaatsvinden in het strafuitvoeringsproces. Daarnaast zou het behoud van de gesloten gevangenissen nodig zijn voor de gevaarlijkste gedetineerden, maar met slechts een maximumcapaciteit van ongeveer 300 gedetineerden. Verder dient ook ingezet te worden op het starten in een open detentieregime, aangezien dit nu enkel een mogelijkheid is voor de gedetineerden die ernaar doorstromen. Hiervoor zijn de kleinschalige ‘detentiehuisen’ een uitstekend initiatief. Voor het bereiken van kleinschaligheid kan ook ingezet worden op een ‘gevangenisdorp’, zoals in Haren, waar gewerkt wordt met verschillende *units* van ongeveer 25 personen. Een laatste aanbeveling is om zoveel mogelijk in te zetten op de uitstroom van gedetineerden uit de gevangenis. Zo kan beter gewerkt worden met alternatieve maatregelen, waardoor differentiatie alweer makkelijker te bereiken is.

Referenties

A. Wetenschappelijke bronnen

A.1 Bijdragen in verzamelwerken en monografieën

Beyens, K., & Snacken, S. (Eds.). (2017). *Straffen: Een penologisch perspectief*. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.

Daems, T., De Witte, P., & Zuidwegt, G. (2016). *De gekooide mens: Gevangenisstraf als doorleefde realiteit*. Leuven: Universitaire Pers.

Dubbeld, L. (2001). *In de geborgenheid van de gevangenis: De betekenis van de nieuwe Nederlandse gevangenisbouw*. Amsterdam: University Press.

Dupont, L. (1998). *Op weg naar een beginselenwet gevangeniswezen*. Leuven: Universitaire pers.

Fogel, D. (1975). *We are the living proof the justice model for corrections*. United Kingdom: Anderson & Co Publishing.

Foucault, M. (1997). *Surveiller et punir: Naissance de la prison*. Groningen: Historische uitgeverij Groningen.

Goffman, E., Born, J. B. G., & de Jonge, E. D. (1994). *Totale instituties*. Rotterdam: Universitaire Pers.

Hardyns, W. (2019-2020). *Onderzoeksontwerp in de criminologie*. Gent: Universiteit Gent.

Lanier, M., Stuart, H., & Desiré, A. (2018). *Essential criminology*. New York: Roudlegde, Taylor & Francis Group.

Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Cambridge: Harvard University Press.

Liebling, A., & Arnold, H. (2004). *Prisons and their moral performance: A study of values, quality, and prison life*. Oxford: Oxford University Press.

Maes, E. (2009). *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf: 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.

Paterson, A. (1911). *Across the Bridges; Or, Life by the South London Riverside*. London: Edward Arnold.

Roberts, J. V. (2004). *The virtual prison: Community custody and the evolution of imprisonment*. Cambridge: Cambridge university press.

Snacken, S. (1999). *Long-term prisoners and violent offenders*. In 12th Conference of Directors of Prison Administration (pp. 43-73). Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Stern, V. (1998). *A Sin against the Future: Imprisonment in the World*. Boston: Northeastern University Press.

Sykes, G. (1958). *The society of captives: A study of a maximum security prison*. Princeton, USA: Princeton University Press.

Vander Beken, T. (2017). *Howardreizen: De rol van de gevangenis in Europa*. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.

Vander Beken, T., & Herkes, G. (2017). Scenario's voor de gevangenis van de toekomst. In J.P. Janssens, K. Geens, S. Snacken, T. Daems (Reds.), *Justitie 2020: Straffen: Waarom? Hoe? Handelingen van het colloquium van 3 maart 2016* (pp. 183-203). Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.

Van Koppen, P. J., Merckelbach, H. L. G. J., Jelicic, M., & de Keijser, J. W. (2010). *Reizen met mijn rechter: Psychologie van het recht*. Deventer: Kluwer.

Van Zyl Smit, D., & Snacken, S. (2009). *Principles of European prison law and policy: Penology and human rights*. Oxford: University Press.

A.2 Bijdragen in wetenschappelijke artikelen

Beyens, K., Dirkzwager, A., & Korf, D. (2014). "Detentie en gevolgen van detentie: Onderzoek in Nederland en België." *Boom Lemma Tijdschriften*, 56(2), 3-30.

Brons, A., Dirkzwager, A., Beijersbergen, K., Reef, J., & Nieuwbeerta, P. (2013). "Psychische klachten bij mannelijke gedetineerden: Prevalentie en risicofactoren." *Tijdschrift voor Criminologie*, 55(3), 241-258.

De Meyer, R., & Claus, H. (2016). "In een of ander huis: Detentie op een keerpunt?" *A+: architectuur in België*, (261), 81-85.

Echautd, V., Vander Laenen, F., & Vander Beken, T. (2017). "Patiëntenrechten in de gevangenis: We zijn er nog niet." *FATIK*, 153, 8.

Favril, L., & Dirkzwager, A. (2019). "De psychische gezondheid van gedetineerden in België en Nederland: Een systematisch overzicht." *Tijdschrift voor Criminologie*, 61(1), 1-29.

Favril, L., & Vander Laenen, F. (2015). "Suïcidaliteit in detentie: Over kwetsbare personen in een stressvolle context." *FATIK*, 32(148), 13-20.

Feyaerts, J. (2018). "Tussen vier muren: Ontwerp van de individuele cel in 'de Ducpétiaux-gevangenis'." *Tijdschrift voor Interieurgeschiedenis en Design*, 40, 27-46.

Geltner, G. (2010). "Het leven in de middeleeuwse gevangenis." *Madoc*, 24(4), 220-229.

Goodstein, L. (1980). "Psychological effects of the predictability of prison release." *Criminology*, 18(3), 363-384.

Grevers, H. (2011). "De opsluiting van collaborateurs als proeftuin voor penitentiaire vernieuwing: Het Belgische en Nederlandse gevangeniswezen tussen 1946 en 1950." *NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies*, 24, 209-232.

Mertens, A., & Vander Laenen, F. (2015). "Import- en deprivatiefactoren bij mannen en vrouwen in detentiecontext: Venus versus Mars?" *FATIK*, 32(148), 5-12.

Oswald, M. E., Hupfeld, J., Klug, S. C., & Gabriel, U. (2002). "Lay-Perspectives on Criminal Deviance, Goals of Punishment, and Punitivity." *Social Justice Research*, 15, 85-98.

Roose, R., Bouverne-De Bie, M., Kloeck, K., Meyvis, W., & Vanacker, J. (2002). "Edouard Ducpétiaux." *Prison Gear*, 236-241.

Van den Berge, Y. (2019). “Het Belgisch strafrecht: Veel aandacht voor de vrijheidsbeneming en de vrijheidsbeperking.” *Nullum Crimen*, 1-28.

Wright, K. N., & Meyer, P. B. (1981). “A systems analysis of crime control strategies.” *Criminology*, 18(4), 531-549.

B. Juridische bronnen

B.1 Wetgeving

Wet 9 april 1930 houdende bepalingen betreffende de bescherming van de maatschappij tegen abnormale, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, BS 11 mei 1930, 2.447.

Wet 12 januari 2005 houdende bepalingen betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, BS 1 februari 2005, 2.815.

Wet 17 mei 2006 houdende bepalingen betreffende de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, BS 15 juni 2006, 30.455.

C. Beleidsdocumenten

De Clerck, S., Oriëntatienota Strafbeleid en gevangenisbeleid, Brussel: Ministerie van Justitie, juni 1996.

Eindverslag van 2 februari 2001 van de Commissie «Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden», Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, nr. 1076/001, 50.

Voorstel van Basiswet van 24 november 2004 «Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden», Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, nr. 0231/016, 51.

D. Internetbronnen

D.1 Bijdragen op webpagina

Vogelaere, I. (2018, 31 juli). *Nieuwe detentievorm: Plaatsing in transitiehuis*. Geraadpleegd op 12 november 2019, van <https://polinfo.kluwer.be/NewsView.aspx?contentdomains=POLINFO&id=VS300630699&lang=nl>

E. Grijze literatuur

E.1 Bijdragen in overheidsdocumenten

Geens, K. (2015). Het Justitieplan: Een efficiëntere justitie voor meer rechtvaardigheid. Federale Overheidsdienst Justitie: 1-135.

E.2 Bijdragen in conferentiepapers

Favril, L. (2016, september). Suïcidaliteit in de Vlaamse gevangenissen: Prevalentie en risicofactoren. *8e Vlaams Geestelijke Gezondheidscongres, Abstracts*. Gepresenteerd op het 8e Vlaams Geestelijke Gezondheidscongres.

E.3 Bijdragen in presentaties

Maes, E. (2013, juni). *Een uitzonderingsregime? De detentierechtelijke positie van politieke delinquenten in de Belgische rechtstraditie*. NICC, FOD Justitie, Brussel.

E.4 Bijdragen in tijdschriftartikel

Versele, A. (2018, 5 augustus). Transitiehuizen zijn het begin van een Belgisch gevangeniswezen dat nodig hervormd moet worden. *De Morgen*. Geraadpleegd op 27 oktober 2019, van <https://www.demorgen.be/meningen/transitiehuizen-zijn-het-begin-van-een-belgisch-gevangeniswezen-dat-nodig-hervormd-moet-worden~bdac8695/>

E.5 Bijdragen in afstudeeropdracht

Bijnens, A. (2016). *Strafuitvoeringsdoelstellingen in wet en praktijk: Analyse SURB Gent* (Masterproef). Criminologische Wetenschappen, Universiteit Gent, Gent

Bijlagen

1. Wetenschapspopulariserende samenvatting

Deze masterproef werd geschreven vanuit de praktijkervaring bij de Commissie van Toezicht bij de gevangenis van Gent. Hier werd duidelijk dat nagedacht dient te worden over de uitvoering van de vrijheidsstraf. Het doel van dit onderzoek is dan ook om inzicht te verwerven in de verwezenlijking van strafuitvoeringsdoelen in detentie. Hiervoor wordt de centrale vraag gesteld hoe strafuitvoeringsdoelen hun doorwerking kennen in detentie. Om een antwoord te bieden op deze vraag wordt nagegaan welke doelen we hanteren, hoe deze geïmplementeerd worden, of de implementatie afhankelijk is van de detentievorm, of de doelen als leidinggevend worden beschouwd en hoe detentie in de toekomst hier beter naartoe kan werken.

Het onderzoek vertrekt vanuit een literatuurstudie waarbij nagegaan wordt hoe we gekomen zijn tot de huidige strafuitvoeringsdoelen. De vijf strafuitvoeringsdoelen uit de Basiswet (2005) die vandaag gehanteerd worden, vormen de basis voor de verdere kwalitatieve casestudie: (1) beperken van detentieschade, (2) herstel, (3) re-integratie, (4) rehabilitatie en (5) bescherming van de maatschappij. Hiervoor werden semigestructureerde diepte-interviews afgenomen met 7 gevangenisdirecteuren en 4 experts in de strafuitvoering. Op die manier wordt de theorie geconfronteerd met de praktijk.

Ten eerste tonen de resultaten aan dat de invulling van de doelstellingen afhankelijk is van de detentiecontexten. Hierbij worden drie vormen onderscheiden: gesloten en open afdelingen in gesloten gevangenissen en open detentievormen. Zo zijn de doelen eenvoudiger in te vullen in de open afdelingen ten opzichte van de gesloten afdelingen in gesloten gevangenissen. Bovendien verloopt de invulling ervan in open detentievormen nog beter, voornamelijk omdat men dichterbij de samenleving staat. Ook mede dankzij enkele sterktes en zwaktes van de detentievormen wordt de invulling ervan bepaald. Daarnaast is vast te stellen dat de doelstellingen leidinggevende elementen zijn voor de strafuitvoering. Desondanks kunnen ze enkel nageleefd worden naar de geest en niet naar de letter vanwege de voornoemde zwaktes. Tenslotte zien we dat detentie in de toekomst deze doelen beter zou kunnen verwezenlijken door middel van differentiatie. Zo zou het beter gaan door in te zetten op eerdere *risk management*, maximumcapaciteiten voor gesloten gevangenissen, nieuwe detentievormen en alternatieve straffen.

De limitatie van dit onderzoek is dat enkel de invulling van doelstellingen in Vlaanderen werd bekeken, wat dus niet representatief is voor heel België. Daarnaast werden in Vlaanderen slechts twee open detentievormen onderzocht. Bovendien staat detentie nu op een keerpunt. Zo wordt de gevangenis van Haren binnenkort opgestart en zullen de transitiehuizen worden geëvalueerd met oog op verdere uitbreiding.

Toekomstig onderzoek zou dan ook kunnen inzetten op de evaluatie van de invulling van strafuitvoeringsdoelen in toekomstige detentievormen, zoals het gevangenisdorp van Haren, transitiehuizen en eventuele detentiehuisen.

2. Vragenlijsten

Ik wil u alvast bedanken voor uw deelname aan mijn onderzoek.

Omdat ik het zelf van groot belang vind dat er nagedacht wordt over de uitvoering van de vrijheidsstraf, wil ik u graag enkele vragen stellen. De centrale vraag van mijn onderzoek luidt 'hoe strafuitvoeringsdoelen hun doorwerking kennen in detentie'. Met dit interview wordt dan ook gepeild naar hoe de verschillende doelen vandaag praktisch worden ingevuld in de verschillende detentiesystemen.

Topic 1: soort detentiesysteem/ detentievorm (enkel voor gevangenisdirecteurs)

Kan u mij meer informatie geven over het systeem dat u leidt? Hoe kan deze detentievorm gekwalificeerd worden?

Gesloten systeem: De 'klassieke' gevangnissen met alle nodige bewakingsmiddelen en veiligheidsvoorzieningen (bv. omheining, tralies, veiligheidsvoorzieningen, ...). Gedetineerden brengen het grootste deel van hun tijd in de cel door.

Open systeem: Hier gelden minder strenge veiligheidsmaatregelen. Gedetineerden aanvaarden vrijwillig een opvoedingsregime met minieme dwangmiddelen.

Topic 2: schadebeperking

Detentieschade slaat op de schade die wordt veroorzaakt door de ondergeschikte positie van gedetineerden. Het Voorstel van de Basiswet stelt dat detentieschade bestreden moet worden door de toepassing van het 'normaliseringsbeginsel'. Zo moeten de levensomstandigheden in detentie zoveel mogelijk in overeenstemming worden gebracht met de omstandigheden in de vrije samenleving. Hoe wordt dit normaliseringsbeginsel ingevuld?

Topic 3: herstel

Een tweede strafuitvoeringsdoel is herstel. Dit gaat om het onrecht dat door het misdrijf aan de slachtoffers is aangedaan. Deze hersteldimensie biedt de mogelijkheid voor daders om hun verantwoordelijkheden op te nemen, om tot schuldaflossing te komen of om aan schuldverwerking te doen en zo tot zelfherstel te komen. Bovendien biedt het slachtoffers de kans om genoegdoening te krijgen. Door het reconstrueren van het eigen levensverhaal en het herstel aan de slachtoffers kan men bouwen aan een positief en zinvol leven voor de toekomst. Op welke manieren wordt aan de gedetineerden de kansen geboden om tot dit (zelf)herstel te komen?

Topic 4: re-integratie

De Basiswet schrijft voor dat de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf gericht moet worden op de geïndividualiseerde voorbereiding van zijn re-integratie in de vrije samenleving (art. 9, § 2, Basiswet 2005). De terugkeer naar de samenleving dient dan ook zo goed mogelijk voorbereid te worden door de realisering van het schadebeperkingsbeginsel en het normaliseringsbeginsel binnen de penitentiaire context.

Hoe en in welke mate wordt/ kan op deze re-integratiedoelstelling (worden) ingezet worden?

Topic 5: rehabilitatie

Rehabilitatie is een doel waarbij men als gedetineerde in de gelegenheid wordt gesteld om zowel ten aanzien van zichzelf (zelfherstel) als ten aanzien van de slachtoffers en de samenleving afscheid te nemen van het verleden en de toekomst als een positief tijdsperspectief te zien waarin hij zichzelf en waarin de anderen hem kunnen beschouwen als iemand waarvoor de detentietijd als vorm van schuldvereffening kan worden aangerekend (= herstel in eer en rechten).

Hoe worden gedetineerden in gelegenheid gesteld om afscheid te nemen van hun verleden en de toekomst als iets positiefs te beschouwen?

Topic 6: bescherming van de maatschappij

De Basiswet heeft het over ‘bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, in afwachting dat de rechtspositie voor deze personen bij wet geregeld is’ (art. 167, § 1, Basiswet 2005), maar dit kunnen we ook doortrekken naar de effectieve strafuitvoering.

Zo is het de verantwoordelijkheid van het gevangenisstelsel om de samenleving te beschermen tegen mogelijke ontsnappingen. Hiervoor dient de gevangenis de opsluiting van gedetineerden te verzekeren, ook wel omschreven als ‘externe veiligheid’.

Voor de bescherming van de maatschappij moet een ernstige controle en begeleiding inzake de opgelegde voorwaarden verzekerd worden.

Daarnaast stelt de Wet op de Externe Rechtspositie van Veroordeelden (2006) dat de bescherming van de maatschappij moet worden nagestreefd door het beperken van het risico op recidive.

Op welke manier wordt, volgens u, de maatschappij beschermd tegen de gedetineerden die verblijven in detentie?

Topic 7: sterktes en zwaktes detentiesysteem

Zijn er enkele sterktes aan uw detentiesysteem waardoor sommige strafuitvoeringsdoelen eenvoudiger te verwezenlijken zijn?

Zijn er enkele zwaktes aan deze detentievorm waardoor sommige strafuitvoeringsdoelen net moeilijker in te vullen zijn?

Topic 6: belangrijkheid

Worden strafuitvoeringsdoelen als een belangrijk element beschouwd? Staat dit centraal in uw beleid?

Topic 7: detentie in de toekomst

Heeft u enkele aanbevelingen waardoor strafuitvoeringsdoelen in detentie beter ingevuld kunnen worden?

3. Informatiebrief

INFORMATIEPAMFLET:

**FORMULIER DAT TOELICHT WAT HET ONDERZOEK
PRECIES INHOUDT**

FACULTAIRE ETHISCHE COMMISSIE

Faculteit Recht en Criminologie
Decanaat

E faculteit.re@ugent.be

Campus Aula
Universiteitstraat 4, 9000 Gent

www.ugent.be/re

Beste deelnemer,

Vooreerst hartelijk dank voor uw interesse om deel te nemen aan dit onderzoek. De studie kadert in een onderzoeksproject van de onderzoeksgroep Criminologie en Rechtssociologie (Universiteit Gent) over de strafuitvoeringsdoelen in detentie.

Het onderzoek bestaat uit twee luiken. Enerzijds een literatuuronderzoek naar de geschiedenis van de strafuitvoeringsdoelen. Daarnaast uit een kwalitatief luik waarin de invulling van de doelen in de praktijk wordt nagegaan. Hiervoor ga ik op zoek naar gevangenisdirecteurs uit verschillende detentiestystemen om na te gaan of er een verschillende focus wordt gelegd.

Het vooropstellen en formuleren van doelstellingen zorgt ervoor dat er duidelijke criteria bestaan voor de uitvoering van de vrijheidsstraf. De strafuitvoeringsdoelen van vandaag zijn echter nergens duidelijk geformuleerd of terug te vinden. Om deze redenen ben ik zelf op zoek gegaan naar doelen in verschillende wetgevingen. Volgende doelstellingen vormen dan ook de basis van mijn onderzoek:

- Schadebeperking
- Herstel
- Re-integratie
- Rehabilitatie
- Bescherming van de maatschappij

Indien u beslist om deel te nemen, zal een interview worden afgenomen waarbij gepeild wordt naar de invulling van deze verschillende strafuitvoeringsdoelen.

Een deelname aan het onderzoek zal ongeveer 30 minuten duren. Het staat u evenwel vrij om ten allen tijde uw deelname stop te zetten.

U krijgt geen financiële vergoeding voor uw deelname.

Alle gegevens van het onderzoek zullen op anonieme wijze worden verwerkt. Tijdens het onderzoek zullen wij nooit vragen naar uw naam of andere persoonlijke gegevens waaruit we uw identiteit kunnen achterhalen (zoals uw adres, uw geboortedatum, uw telefoonnummer of e-mail). Een beknopte samenvatting van de resultaten van dit onderzoek zullen na afronding van deze studie op de website van de onderzoeksgroep Criminologie en Rechtssociologie worden gezet.

Elieze Termote

Universiteit Gent

4. Informed consents

FORMULIER 'INFORMED CONSENT'

FACULTAIRE ETHISCHE COMMISSIE

Ik ondergetekende, DE VIDTS CHRISTIAAN
DIRECTEUR
P.L.C. RUISELEDE,
verklaar hierbij dat ik, als participant aan een onderzoek van de onderzoeksgroep
Criminologie (Universiteit Gent):

- (1) de informatiebrief heb gelezen. Die geeft uitleg over de aard van de vragen, taken, opdrachten en stimuli die tijdens het onderzoek zullen worden aangeboden. Op elk ogenblik wordt me de mogelijkheid geboden om bijkomende informatie te verkrijgen.
- (2) totaal vrijwillig deelneem aan het onderzoek.
- (4) de toestemming geef aan de proefleiders om mijn resultaten op anonieme wijze te bewaren, te verwerken en te rapporteren.
- (5) op de hoogte ben van de mogelijkheid om mijn deelname aan het onderzoek op ieder moment stop te zetten.
- (6) ervan op de hoogte ben dat ik een samenvatting van de onderzoeksbevindingen kan krijgen.

Gelezen en goedgekeurd te (plaats) RUISELEDE

op datum van 22.02.20

Handtekening van participant:

DE VIDTS CHRISTIAAN
DIRECTEUR
P.L.C. RUISELEDE

UNIVERSITEIT
GENT

Faculteit Recht en Criminologie
Decanaat

E faculteit.re@ugent.be

Campus Aula
Universiteitstraat 4, 9000 Gent

www.ugent.be/re

FORMULIER 'INFORMED CONSENT'

FACULTAIRE ETHISCHE COMMISSIE

Ik ondergetekende, Xen Ols,

verklaar hierbij dat ik, als participant aan een onderzoek van de onderzoeksgroep
Criminologie (Universiteit Gent):

- (1) de informatiebrief heb gelezen. Die geeft uitleg over de aard van de vragen, taken, opdrachten en stimuli die tijdens het onderzoek zullen worden aangeboden. Op elk ogenblik wordt me de mogelijkheid geboden om bijkomende informatie te verkrijgen.
- (2) totaal vrijwillig deelneem aan het onderzoek.
- (4) de toestemming geef aan de proefleiders om mijn resultaten op anonieme wijze te bewaren, te verwerken en te rapporteren.
- (5) op de hoogte ben van de mogelijkheid om mijn deelname aan het onderzoek op ieder moment stop te zetten.
- (6) ervan op de hoogte ben dat ik een samenvatting van de onderzoeksbevindingen kan krijgen.

Gelezen en goedgekeurd te (plaats)

op datum van 3.3.2020

Handtekening van participant:

FORMULIER 'INFORMED CONSENT'

FACULTAIRE ETHISCHE COMMISSIE

Ik ondergetekende, Leen Bogaert,
verklaar hierbij dat ik, als participant aan een onderzoek van de onderzoeksgroep
Criminologie en Rechtssociologie..... (Universiteit Gent):

- (1) de informatiebrief heb gelezen. Die geeft uitleg over de aard van de vragen, taken, opdrachten en stimuli die tijdens het onderzoek zullen worden aangeboden. Op elk ogenblik wordt me de mogelijkheid geboden om bijkomende informatie te verkrijgen.
- (2) totaal vrijwillig deelneem aan het onderzoek.
- (4) de toestemming geef aan de proefleiders om mijn resultaten op anonieme wijze te bewaren, te verwerken en te rapporteren.
- (5) op de hoogte ben van de mogelijkheid om mijn deelname aan het onderzoek op ieder moment stop te zetten.
- (6) ervan op de hoogte ben dat ik een samenvatting van de onderzoeksbevindingen kan krijgen.

Gelezen en goedgekeurd te (plaats) Buuzel

op datum van 5/3/2020

Handtekening van participant:

FORMULIER 'INFORMED CONSENT'

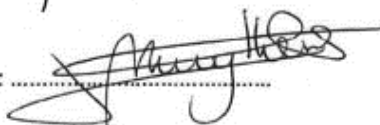
FACULTAIRE ETHISCHE COMMISSIE

Ik ondergetekende, Leon Mungken,
verklaar hierbij dat ik, als participant aan een onderzoek van de onderzoeksgroep
Criminologie (Universiteit Gent):

- (1) de informatiebrief heb gelezen. Die geeft uitleg over de aard van de vragen, taken, opdrachten en stimuli die tijdens het onderzoek zullen worden aangeboden. Op elk ogenblik wordt me de mogelijkheid geboden om bijkomende informatie te verkrijgen.
- (2) totaal vrijwillig deelneem aan het onderzoek.
- (4) de toestemming geef aan de proefleiders om mijn resultaten op anonieme wijze te bewaren, te verwerken en te rapporteren.
- (5) op de hoogte ben van de mogelijkheid om mijn deelname aan het onderzoek op ieder moment stop te zetten.
- (6) ervan op de hoogte ben dat ik een samenvatting van de onderzoeksbevindingen kan krijgen.

Gelezen en goedgekeurd te (plaats) Mechelen

op datum van 27.02.2020

Handtekening van participant:

Mondelinge overeenkomsten met:

- Ann De Meyer

- Dirk Janssens

- Hans Meurisse

- Paul Dauwe

- Ralf Bas

- Rudy Van De Voorde

- Vanessa Bury

5. Data Management Plan

GDPR Record

Admin Details

Project Name: Masterproef: strafuitvoeringsdoelen in detentie

Project Identifier: Elieze Termote

Grant Title: De 5 strafuitvoeringsdoelen: theorie versus praktijk

Principal Investigator / Researcher: Elieze Termote

Description: Een kwalitatief onderzoek naar de invulling van strafuitvoeringsdoelen in verschillende detentiesystemen.

Institution: Ghent University

Collection and processing of personal data

1. Are you collecting or processing personal data?

- Yes

Er worden persoonsgegevens van gevangenisdirecteurs (in Vlaanderen) en experten (in de strafuitvoering) verwerkt en verzameld. Deze persoonsgegevens gaan bij de directeurs over het beleid dat door hen gevoerd wordt op vak van strafuitvoeringsdoelen. Daarnaast wordt gepeild naar meningen en visies voor de verwezenlijking van de doelen in detentie.

2. Are you collecting or processing primary personal data and/or secondary personal data?

- Primary personal data

Er worden primaire persoonsgegevens verzameld door de afname van kwalitatieve, semigestructureerde interviews. Het gaat om het beleid dat in detentie gevoerd wordt, voor het bereiken van strafuitvoeringsdoelen.

3. If you are processing secondary personal data, will you inform the persons whose personal data are being processed or have they already been informed?

- Yes

Initieel wordt voor het eigenlijke onderzoek geen gebruik gemaakt van secundaire persoonsgegevens.

Door het verwerken van de primaire gegevens, kom ik wel tot secundaire persoonsgegevens waarbij de verzamelde informatie gebundeld wordt. Dit onderzoek wordt opengesteld voor de

databank van Universiteit Gent, waardoor deze persoonsgegevens kunnen gebruikt worden voor verder onderzoek.

De resultaten van dit onderzoek zullen dan ook via mail teruggekoppeld worden naar alle elf respondenten.

4. If no, explain why it is impossible or why it would take a disproportionate effort to inform the persons whose personal data are being processed.

De verwerkte persoonsgegevens zullen teruggekoppeld worden naar de respondenten.

Categories of personal data & data subjects

5. Are you collecting/processing any of the following special categories of data?

- Data revealing racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, or trade union memberships
- Biometric data for the purpose of uniquely identifying a natural person, such as audio recordings of voices, fingerprints, facial images, iris scans

Eenzijds wordt gepeild naar de invulling van strafuitvoeringsdoelen in een specifiek detentieregime. Deze invulling wordt steeds gekoppeld aan een detentiesysteem, maar door het gebruik van pseudoniemen voor de respondenten en hun detentiesysteem, wordt dit geanonimiseerd.

Verder wordt, zowel bij de directeurs als experts, nagegaan wat hun mening is over de huidige detentiesituatie, invulling van de doelen, belangrijkheid van de doelen, sterktes- en zwaktes aan detentie en eventuele aanbevelingen voor detentie in de toekomst.

6. Which other categories of personal data are you collecting/processing?

- Identification data (names, titles, addresses, phone numbers, passport numbers, IP addresses, cookies, electronic location data (GPS, mobile phone)...)
- Occupation and profession
- Audio and video recordings

Van alle respondenten heb ik een mailadres en/ of telefoonnummer. Soms is dit het telefoonnummer van de gevangenis zelf, maar anderzijds heb ik ook enkele persoonlijke telefoonnummers als gevolg van de coronacrisis waardoor vele interviews telefonisch moesten verlopen.

Daarnaast ken ik ook van alle respondenten hun beroep en voorafgaande beroepservaringen.

Tot slot werden de interviews steeds opgenomen door middel van een recorder. Dit werd op voorhand aangevraagd en steeds goedgekeurd door de respondenten.

7. Whose personal data are you collecting/processing?

- Others

De elf respondenten zijn allemaal meerderjarige, niet kwetsbare groepen van personen: namelijk gevangenisdirecteurs en experts op vlak van strafuitvoering

8. Will your research be seriously hampered if the persons whose personal data are being collected/processed exercise their right to access, to rectification, to restriction of processing, to be forgotten, to data portability and/or to object?

- No

Zij werden reeds op de hoogte gebracht van de verwerking van hun gegevens en gingen hiermee akkoord. Dit werd ook nogmaals bevestigd door de ondertekening of mondelinge overeenkomst van elke respondent in de '*informed consent*' bijlage. Bovendien werden deze gegevens ruim voldoende geanonimiseerd.

9. If yes, please justify the need to deviate from one or more of the rights mentioned in question 8. A justification is required for each deviation.

Dit wordt niet belemmerd.

Purpose(s) of the processing

10. What is/are the purpose(s) of the personal data processing?

Het doel van de gegevensverwerking is om, door middel van een sociale studie, inzicht te verwerven in de verwezenlijking van strafuitvoeringsdoelen in detentie.

In dit onderzoek wordt de centrale vraag gesteld hoe strafuitvoeringsdoelen hun doorwerking kennen in detentie. Om een sluitend antwoord te kunnen bieden op deze vraag, worden enkele deelvragen gesteld. Ten eerste kunnen we ons afvragen hoe we zijn gekomen tot de strafuitvoeringsdoelen die we vandaag hanteren. Welke evolutie maakte detentie door middel van haar doelen? Hierbij wordt ook nagegaan hoe we de huidige detentievormen en hun doelstellingen hierbinnen kunnen kaderen.

Daarnaast wordt er, door middel van de interviews, onderzocht hoe deze verschillende strafuitvoeringsdoelen vandaag praktisch worden ingevuld. Verder wordt de vraag gesteld of de realisatie van deze doelen afhankelijk is van de verschillende detentiesystemen. Hierbij zal onderzocht worden wat de eventuele sterktes en beperkingen zijn aan de systemen inzake de praktische invulling van de doelen. De belangrijkheid en dus het vooropstellen van de doelen op het echelon van de strafuitvoering, is de derde vraag die gesteld wordt. Tot slot wordt er gepeild naar eventuele aanbevelingen voor de detentie van de toekomst, om de Basiswetsfilosofie nog beter te kunnen nastreven.

11. What is the legal ground for the processing? If the data are being processed for multiple purposes, you must describe the legal ground for each purpose.

De juridische grond voor het verwerken van de persoonsgegevens is de volgende:

De personen die deelnemen aan het onderzoek hebben vrijwillig hun uitdrukkelijke, geïnformeerde toestemming gegeven voor de doeleinden van dit onderzoek, door middel van een ondertekening of mondelinge overeenkomst van de *'informed consent'*. Het onderzoek werd helder uitgelegd in een informatiepamflet, dat zij steeds meegestuurd kregen, samen met het *informed consent*, per mail.

Het onderzoek zal worden uitgevoerd in het 'algemeen belang', waarmee bedoeld wordt dat het zal leiden tot een toename van kennis en inzicht over het echelon van de strafuitvoering.

Dit onderzoek is legitiem voor de belangen van de Universiteit Gent, maar levert geen grote risico's op voor de personen die eraan deelnemen. Het wordt dan ook verregaand geanonimiseerd waardoor persoonlijke informatie niet gelinkt kan worden aan natuurlijke personen.

Tot slot is de verwerking van deze persoonsgegevens noodzakelijk in het kader van een wettelijke verplichting van de Universiteit Gent. Hierbij gaat het om het uittypen van de kwalitatieve interviews, het coderen en het verwerken ervan. Dit is noodzakelijk voor het indienen van de masterproef, om te kunnen afstuderen in de richting 'Criminologie'.

GDPR responsibility

12. Is there another university, research institute or partner involved in the research (besides Ghent University)?

- No: UGent is the sole data controller

13. If yes, please specify who determines the purposes ('why') and the means ('how') of the research.

- This is determined within Ghent University: UGent is the data controller

Data transfers & categories of recipients

14. Are you disclosing/sharing/transferring personal data beyond your project team, either with recipients in UGent or UZ Gent, or with external recipients?

- Yes

De (geanonimiseerde) gegevens worden gedeeld in de databank van Universiteit Gent. Daarnaast worden deze ook gedeeld met alle (elf) respondenten, waardoor zij ook de informatie van elkaar vernemen. Tot slot worden deze ook gedeeld met externe ontvangers, waaronder de personen die mijn gehele onderzoek willen nalezen voor het definitieve indienen van de masterproef.

Hierbij worden enkel de resultaten gedeeld die geanonimiseerd zijn.

15. If yes, to or with which categories of recipients are the personal data being disclosed/shared/transferred?

- The persons whose personal data are being collected/processed
- Other researchers within UGent
- Others (please specify below)

De geanonimiseerde data worden ook gedeeld met mijn beide ouders, twee zussen, twee schoonbroers en vriend. Zij helpen mij bij het nalezen en evalueren van dit onderzoek, nog voor de masterproef definitief wordt ingediend.

16. If yes, where are the personal data being disclosed/shared/transferred to?

- Belgium

Enkel binnen België.

17. What is/are the purpose(s) of the data transfer?

Het doel van het delen van dit onderzoek met enkele personen is om *feedback* te krijgen op het onderzoek en de masterproef naar een hoger niveau te tillen.

Bovendien heeft het delen van dit onderzoek in de databank van Universiteit Gent ook tot doel om de resultaten van deze sociale studie te delen, zodat eventueel andere studenten/ onderzoekers/ ... hier informatie uit kunnen halen of op kunnen verder bouwen (bijvoorbeeld een vergelijking met de detentiesituatie van 2020, vergeleken met de situatie van de toekomst met nieuwe detentievormen, zoals meer transitiehuizen/ detentiehuisen/ gevangenisdorpen zoals Haren/

18. What is the legal ground for the data transfer? If there will be multiple data transfers, you need to indicate the legal ground for each data transfer.

(1) Rechtsgrond van de gegevensoverdracht naar de elf respondenten: De personen die deelnemen aan dit onderzoek hebben ongehinderd en uitdrukkelijk de toestemming gegeven voor de gegevensoverdracht (via de *informed consent*).

(2) Rechtsgrond van de gegevens overdracht naar databank Universiteit Gent: De gegevensoverdracht vind plaats in het algemeen belang, namelijk het komen tot kennis en inzicht ten voordele van de onderzoekswereld. De gegevensoverdracht is noodzakelijk voor de gerechtvaardigde belangen van de UGent en brengt geen grote risico's met zich mee voor de deelnemende respondenten.

(3) Rechtsgrond van de gegevensoverdracht naar gezin (nalezers): De personen die deelnemen aan het onderzoek hebben ongehinderd en uitdrukkelijk de toestemming gegeven voor de gegevensoverdracht (via de *informed consent*).

Retention period

19. What is the envisaged retention period for the different categories of personal data? Please motivate.

De audio-opnames van de interviews zullen bijgehouden worden tot de indiendatum van de masterproef in tweede zit (eind augustus). Hierdoor kunnen onduidelijkheden in het onderzoek eventueel nog een keer herbeluisterd en aangepast worden, indien het onderzoek in tweede zit ingediend dient te worden.

De uitgetypte interviews zullen tot 1 maand na de indiendatum van de tweede zittijd (eind september) bijgehouden worden. Hierdoor kunnen de resultaten nog eens bekeken en herwerkt worden, indien het onderzoek in tweede zittijd niet geslaagd is en er nog verdere aanpassingen moeten gebeuren.

Bovendien zullen beide data (opnames en uitgetypte interviews) bewaard worden op de H-schijf van Universiteit Gent (is beveiligd met een persoonlijk wachtwoord). Bijgevolg zullen ze na het indienen in eerste zittijd (eind mei) verwijderd worden van de persoonlijke computerschijf.

Risk analysis

20. To analyse the possible risks associated with the processing of personal data, please tick the boxes that apply to this research.

- Special categories of personal data are processed in this research (see question 5)
- Aspects concerning the data subject's performance at work, economic situation, health, personal preferences or interests, reliability or behavior, location or movements are evaluated or scored, profiled or predicted
- The research involves datasets that have been or will be matched or combined
- The research involves innovative use or application of technological or organizational solutions, like combining the use of finger print and face recognition for improved physical access control

Het gaat om speciale categorieën van data-inhoud, namelijk data met (politieke en andere) opinies en (filosofische) overtuigingen. Dit zijn persoonlijke voorkeuren of interesses.

Bovendien gaat het om de prestaties van de respondenten op het werk: de invulling van strafuitvoeringsdoelen in detentiesystemen.

Verder betreft het onderzoek gegevens die met elkaar vergeleken worden: gesloten detentie (met gesloten en open afdelingen) ten opzichte van open detentiesystemen.

Het onderzoek bevat innovatieve inzichten voor organisatorische oplossingen voor de toekomst van detentie: in het gedeelte over 'aanbevelingen voor detentie van de toekomst'.

21. Does the research constitute a probable high-risk processing? If you ticked two or more boxes in question 20, the answer is 'yes'.

- Yes

Het onderzoek kan waarschijnlijk een verwerking met hoog risico bevatten, door het gebruik maken van opinies, persoonlijke voorkeuren, prestaties op het werk (detentie en bredere strafuitvoerings-echelon), vergelijking van gegevens en het aanbieden van organisatorische oplossingen voor detentie.

22. If yes, explain why the processing is necessary to achieve the purposes of the research.

De verwerking van de gegevens is noodzakelijk om het doel van het onderzoek te bereiken:

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te verwerven in de verwezenlijking van strafuitvoeringsdoelen in detentie. Hiervoor wordt onderzoek gevoerd naar de praktijk binnen de huidige, verschillende detentiesystemen (van gesloten gevangnissen met gesloten en open afdelingen tot open detentiesystemen).

Ten eerste is het gebruik maken van prestaties op het werk (namelijk detentiesystemen) noodzakelijk om de verwezenlijking van elke strafuitvoeringsdoel na te gaan. Bovendien kunnen deze zo gelinkt worden aan de verschillende systemen.

Bovendien is hieraan gelinkt dat het vergelijken van de verschillende systemen noodzakelijk is om de vraag te kunnen beantwoorden of het verwezenlijken van de doelen afhankelijk is van de verschillende systemen. Hierbij worden de sterktes en zwaktes van de systemen in rekening gebracht.

Daarnaast is het verwerken van opinies, persoonlijke voorkeuren en organisatorische oplossingen van de respondenten noodzakelijk om oplossingen te kunnen aanreiken voor de toekomstige detentievormen. Op die manier kunnen aanbevelingen geformuleerd worden over hoe het beter kan.

23. If yes, provide more details for any of the risks that you have ticked in question 20.

Speciale categorieën van persoonsgegevens met voor elk enkele nadelen:

(1) Data met persoonlijke voorkeuren, opinies en overtuigingen

(2) Het aanbieden van organisatorische oplossingen voor detentie in de toekomst:

Hierbij is er het risico van discriminatie van bepaalde persoonsgroepen die besproken worden in bepaalde visies van de respondenten.

(3) Prestaties op het werk (in detentiesystemen en op het bredere echelon van de strafuitvoering)

(4) Vergelijking van gegevens:

Hier heerst het risico van bedreiging voor de veiligheid van de anonimiteit van de deelnemers. Omdat systemen vergeleken worden, wordt steeds aangegeven hoe men verwezenlijkt in een gesloten detentiesysteem en open detentiesysteem. Hierdoor kunnen enkele respondenten al gelinkt worden aan het soort systeem. Bovendien zijn er niet veel open detentievormen in België (Vlaanderen) waardoor deze respondenten nog meer risico lopen.

Om deze risico's zo goed mogelijk te omzeilen, wordt steeds gebruik gemaakt van pseudoniemen waardoor de anonimiteit niet in het gedrang komt.

Security measures

24. What technical and organizational security measures are in place to protect personal data?

- I hereby confirm that I carry out my research in accordance with the information security policy of UGent

Er zijn wel degelijk beveiligingsmaatregelen genomen om persoonsgegevens te beschermen.

Dit onderzoek werd uitgevoerd in overeenstemming met het informatiebeveiligingsbeleid van Universiteit Gent. Het basisbeveiligingsniveau van Universiteit Gent werd gegarandeerd door het voldoende anonimiseren van de elf respondenten. Zo kunnen hun uitspraken niet gelinkt worden met de namen en bijgevolg natuurlijke personen.

Omdat deze anonimisering voldoende veiligheid biedt voor de risico's die de verwerking van de resultaten met zich zou meebrengen, moesten geen verdere / aanvullende veiligheidsmaatregelen genomen worden.

25. If you answered 'yes' to question 21 (which means that your research constitutes a probable high-risk processing), indicate whether the security measures taken are sufficient to protect the rights and freedoms of the people whose data you collect/process.

De genomen veiligheidsmaatregelen, namelijk de verregaande anonimisering van de respondenten, voorkomen de vooraf genoemde risico's voldoende. Opinies, persoonlijke voorkeuren, prestaties op het werk of organisatorische oplossingen kunnen niet gelinkt worden aan de respondenten in kwestie.

Door de vergelijking van de gegevens tussen de detentiesystemen, kunnen voorgaande zaken echter wel gelinkt worden aan het soort detentiesysteem. Desondanks vormt dit geen probleem aangezien deze niet verbonden kunnen worden aan de namen van de respondenten.

26. If you have motivated the need to deviate from one or more of the rights of the persons whose personal data you are collecting/processing in question 8 and 9, please describe which safeguards are put in place to protect their rights and freedoms.

Er dient niet afgeweken te worden van de rechten van de respondenten. Zij werden op de hoogte gebracht van de verwerking van hun persoonsgegevens en gingen hiermee akkoord door middel van het '*informed consent*' document. Hier werd dan ook niet van afgeweken.